

»Narodnim neprijateljima« 1.698 godina i 9 mjeseci robije

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamničenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«.

Stipan Bunjevac

— »Ni jedno drugo mjesto kao Stara Gradiška i tamošnji zatvor ne pamte većeg broja svećenika, dijecezanskih i redovničkih, koji su nevino osuđeni izdržavali svoje dugogodišnje zatvorske kazne, u kojima se također sve donedavno nije smjelo otvoreno govoriti.«

Svećenici primorani rušiti crkvu

»Jedno je sigurno: Stara Gradiška ostaje nenadmašeno mjesto svećeničkog progona, njihova prezira, patnje i stradanja pred kojim mi, današnji biskupi i svećenici ne smijemo ostati ravnodušni. Štoviše, uz mnoštvo nečuvenih žrtava stradavala je starogradiška župa pa i sama župna crkva. Naime, godine 1945. ubijen je župnik Ferdo Maretić a 1948. tadašnje komunističke vlasti naredile su da se ima srušiti tamošnja župna crkva sv. Mihaela arkanđela te su po svjedočanstvu brojnih zatvorenika prisiljavale utamničene svećenike da to čine i da golim rukama čiste ciglu. Zacijelo je to jedinstven slučaj u povijesti, ne samo hrvatskog naroda, da su svećenici rušili jednu crkvu« - zapisano je u knjižici »Slavlje posvete župne crkve sv. Mihaela arkanđela u Staroj Gradiški« (Požeška biskupija, Požega, 2010).

Doista, pred činjenicom mučeništva iznenađujuće velikog broja biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika različitih redovničkih družba i bogoslova, ne bi smjeli ostati ravnodušni ne samo katolički vjernici nego i svi slobodumni i slobodoljubivi ljudi bez razlike na vjersku i svjetonazorsku pripadnost, jer je na djelu bio beskrupulozni i surov obračun totalitarne komunističke ideologije s »retrogradnom i protunarodnom religioznom svijesću« i »suprotstavljanje svim bogovima na nebu i na zemlji koji ljudsku samosvijest ne priznaju vrhovnim božanstvom«, kako je to već u svojoj disertaciji o Demokritu i Epikuru svjedodbeno nagovijestio Karl Marx. Njegovi jugoslavenski sljedbenici (tj. hrvatski, iako je taj pridjev s puno razloga vrlo upitan ako se pod njim podrazumijeva osjećaj za dobrobit svojega naroda) natjecali su se nakon uspostave novoga režima poslije završetka Drugoga svjetskog rata u prometejskim stvaralačkim ambicijama paleći njegovom bakljom sve što je hrvatsko, posebice katolištvo.

Stoga je potrebno odati počast svim nevinim mučenicima, među njima i Katoličke Crkve, ne samo onima koji su dali živote za vjeru, rod i domovinu, nego i onima koji su robijali u tamnicama. Jednako je tako i dobro i pošteno sjetiti se njihovih roditelja. Njihova su imena današnjim naraštajima nepoznata a njihovo spominjanje djeluje, možda, suhoparno i pomalo zamorno, ali hrvatski se narod, ako je u njemu još imalo srca i suosjećanja, mora sjećati njihove roditeljske boli, i patnje tih jednostavnih, siromaš-

nih i pobožnih težaka, jer tko može npr. proniknuti u očinsku muku ili ranjeno majčinsko srce koje krvari zbog nevino utamničena sina?

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamničenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška, s njihovim osnovnim biografskim podacima, koji donosimo u ovome feljtonu, načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika« (Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Podružnica Dubrovnik, Dubrovnik, 2009).

O metodologiji i specifikaciji bit će riječi u sljedećim nastavcima a za početak potrebno je tek iznijeti šokantnu brojku od 1.698 godina i 9 mjeseci, koliko su odrobijali katolički svećenici mučenici hrvatskoga naroda u Staroj Gradiški.

Od Doboja preko Zagreba do Dubrovnika

1. Ivan Abrus, Ivana i Boje r. Bašić, rođen 25. 9. 1911. u Drnišu, franjevac, 5 god.

2. Ante Bajić, Marka i Anke r. Sanjak, rođen 22. 9. 1932. u Čardaku, kot. Doboje, boravak u Jelaškama, 2,5 god.

3. Leonard Bajić, Stjepana i Anđe r. Krce, rođen 27. 11. 1889. u Vojnici, kot. Sinj, franjevac, prebivalište u Zagrebu, 12 god., preminuo u zatvoru 17. veljače 1947.

4. Josip Bakan, Ivane i Julijane r. Zadravec, rođen 17. 1. 1887. u Turnišću, kot. Donja Lendava (Slovenija), boravak u Križovljanima, kot. Varaždin, 2,5 god.

5. Ante Bakotić, Ivanov i Matije r. Miškov, rođen 19. 6. 1898. u Kaštel Gomilici, kot. Split, boravak u Muću Gornjem, kot. Knin, 4 god.

6. Ivan Banić, Luke i Pavice r. Banić, rođen 21. 6. 1899. U selu Dolac Donji, kot. Split, stalni boravak u Jarmini, kot. Vinkovci, 3 god.

7. Vjenceslav Basta, Petra i Magdalene r. Koudey, rođen 15. 4. 1894. u Novom Marofu, isti kotar, franjevac, boravak u Zagrebu, 6 god.

8. Tomo Bašić, Mate i Šime r. Boban, rođen 16. 9. 1913. u rugovu, kot. Split, boravak u Polači, 2,5 god.

9. Josip Batošić, Mate i Pavice r. Matulić, rođen 23. 11. 1888. u Makru, Makarska, boravak u Splitu, 2 god.

10. Valentin Bazijanec, Grgura i Rozalije r. Zlatar, rođen 12. 2. 1900. u Kalinovcu, kot. Đurđevac, boravak u selu Štefanije, 15 god.

11. Bernardin Bebić, Josipa i Juke r. Vučković, rođen 29. 11. 1908. u selu Desne, kot. Metković, franjevac, 8 god.

12. Gabro Bedrica, Josipa i Marte r. Grbeša, rođen 15. 8. 1905. u Danilu, Šibenik, franjevac, boravak Visovac, Drniš, 1 god.

13. Ivan Beker, Franje i Sofije r. Kirsch, 4. 6. 1978. u Bizovcu, Valpovo, boravak u Đakovu, 20 god., preminuo u zatvoru 19. kolovoza 1945.

14. Amroggio Bellato, Ivana i Ane r. Cagnin, rođen 5. 5. 1914. u mjestu San Ambroggio, provincija Padova u Italiji, franjevac, brat laik, boravak u Rovinju, 3 god.

15. Bernardo Beninca, Petra i Franciske r. Maculan, rođen 10. 10. 1911. u mjestu care Vincenza u Italiji, franjevac, boravak u Puli, 6 god.

16. Budislav Benvin, Filipa i Franice r. Kumičić, rođen 6. 11. 1907. u Beleju, na otoku Cresu, franjevac konventualac, 1,5 god.

17. Šanto Bilan, Marka i Antonije r. Sutlović, rođen 18. 10. 1917. u Velom Ižu, kot. Zadar, s prebivalištem u Malom Ižu, 3,5 god.

18. Frano Bilokapić, Frane i Kate r. Vrdoljak, rođen 15. 1. 1911. u Udovičićima, franjevac, boravak u Kninu, 2 god.

19. Franjo Birt, Franje i Ane r. Mlinarić, rođen 27. 3. 1910. u Srijedskoj, Bjelovar, boravak u Visokom, kot. Zelina, 20 god.

20. Ivo Bjelokosić, Vice i Pave r. Stolić, rođen 27. 12. 1917. u Čilipima, prebivalište Dubrovnik, 20. god.

21. Adolf Blaga, Matije i Barbare r. Fusić, rođen 21. 4. 1889. u Ferdinandovcu, kot. Đurđevac, prebivalište Martinska Ves, 10 god.

22. Josip Bogović, Ivana i Ane r. Plavetić, rođen 27. 1. 1932. u Gornjem Prekrižju, kot. Zagreb, prebivalište Gornji Kosinj, 0,5 god.

23. Stjepan Bojanić, Petra i Kate r. Bojanić, rođen 24. 4. 1891. u Vrsniku, kot. Hvar, boravak u Brestovcu kod Slavonske Požege, 15 god.

24. Ilija Borak, Andrije i Josipe r. Liplin, rođen 9. 3. 1914. u Radovcu, kot. Varaždin, kapucin, 8 god.

25. Nikola Borić, Alojzije i Marije r. Mesić, rođen 25. 2. 1891. u Brinju, prebivalište u Zagrebu, 5 god.

NASTAVLJA SE

● Stara župna crkva u Staroj Gradiški koju su zatočeni svećenici morali srušiti

Nedjeljko Subotić - »sjaj katoličke istine«

Vladimir Lončarević

Don Nedjeljko Subotić, »rođeni pisac«, kako je za nj rekao Ivo Vojnović, dijelio je »usud mnogih drugih intelektualnih pregalaca kršćansko-katoličkoga smjera, koji su pisali iz idealizma, a stradavali od 'realizma'«, duhovito gorko piše o njemu prof. Zdravko Gavran, priređivač Subotićevih tekstova što će uskoro izići u biblioteci Glasa Koncila »Hrvatska katolička baština XX. st.«.

Rođen je u Trpnju na Pelješcu 17. rujna 1882. Rastući u sjeni obližnjega franjevačkog samostana i crkve Gospe Delorite (Loretske) na Kuni, stječe osnovnu izobrazbu i ulazi u franjevački red. Gimnaziju je završio u Zadru, bogoslovlje kod Male braće u Dubrovniku te u Innsbrucku. Poslije još, navode neki izvori, studira sociologiju na papinskom učilištu u Rimu (St. Apollinare) i u Zagrebu. Zaređen je 29. srpnja 1906. Bio je postavljen za lektora crkvenog prava i povijesti u franjevačkoj bogosloviji u Dubrovniku. Iako je 1910. radi skrbi za roditelje dobio dopuštenje prijeci među biskupijske svećenike, ostade blizak franjevcima i duhovnosti sv. Franje. Nakratko prelazi u Porečku biskupiju, ali se iste godine vraća u Dubrovačku te upravlja župom u Ošljem, zatim u Vrucici, a od rujna 1923. trpanjski je župnik. Ondje vodi i privatnu nižu gimnaziju. God. 1928. imenovan je upraviteljem gruške župe, no ne prima je, potom je nakratko rektor Svetog Jeronima u Rimu, pa se vraća u Trpanj. God. 1935. prelazi u Splitsku biskupiju i radi kao profesor u bogoslovnom sjemeništu, predajući sociologiju i povijest kršćanske umjetnosti. Od 1938. kanonik je Sustolnoga kaptola u Makarskoj. Nakon što je u bombardiranju izgubio svu imovinu, vraća se potkraj 1944. u Trpanj, a potom preuzima župu u Žuljani, gdje je, već bolestan, nakon šest godina života u krajnjem siromaštvu umro 7. rujna 1950. Pokopan je u Trpnju.

Počevši od prve pjesme u »Kršćanskoj obitelji« 1905, objavio je velik broj raznih književnih radova, rasutih u više od dvadesetak različitih periodičkih publikacija. Uz ostalo, nakon što hrvatske jubilarne godine 1925. hodočasti u Rim, piše kompleksno religiozno-putopisno djelo »Na rimskim brežuljcima« (»Hrvatska duša«, 1925). God. 1928-29. boravio je u Rimu i Asizu, napisavši biografsko-putopisne studije »Rimski fragmenti« (»Narodna politika, 1929«) te objavio

najbolje djelo, putopis »U dubravi Božjeg slavuja« (1931). God. 1928. tiskao je knjigu svojih »konferencija« »Suncokret sv. Vlaha«, da bi 1933. izdao zanimljivu studiju »Kršćanski brak i njegovi protivnici«. Njegove često elegične pripovijesti, dijelom sabrane u zbirku »Dvije golubice i druge pelješke priče« (1938), vezane su uglavnom za zavičajne pelješke teme ili teme iz suvremenog života, nerijetko prožetom lirsko-impresionističkim slikama krajolika, kojima dodaje fantastične pa i »horor«-elemente, što je razlog da je među katoličkim kritičima slovio kao matoševac. Subotićeva je poezija intimistički intonirana, oslonjena na široku paletu kršćanskih motiva, doživljaja i ugođaja. Vrlo dobro poznao je književnu povijest te pratio recentnu literaturu, pa je, uz ostalo, objavio eseje i kritike o hrvatskim i stranim piscima Batišću, Korneru, Martiću, Poljaku, Sudeti, Vijoliću, Vojnoviću, Danteu, Dostojevskom, Franceu, Ibseu, Tolstoju, Villonu i dr. Dio eseja sabrao je u knjigu »Valovi svjetla i sjene« (1944), gdje je i zapažen esej o japanskoj književnosti.

Osim filozofije, teologije, klasične i moderne kulture, crkvenoga prava, književne i likovne umjetnosti, zanimala su ga naročito sociološkijske teme te kulturno-društvene teorije i prakse, a s tim u vezi i izgledi za jačanje utjecaja katoličkih nazora u društvu i kulturi. Među ovećim studijama ističe se »Problem kulturnog razvoja« (»Hrvatska straža« 1908/1909, potpisana još talijanskim očevim prezimenom Sabadini), u kojoj prvi kod nas izlaže opširan prikaz kulturno-filozofijskih pravaca i sustava u novovjekovlju. Blizak sa slikarom Celestinom Medovićem, napisao je o njemu opsežnu studiju u »Hrvatskoj prosvjeti« 1925-1928. Zajedno s Marakovićem, Grkcem, Ujevićem, Andrićem, Smerdelom i drugima razvija program katoličke književnosti. »Neposredna je svrha naša idealno prikazati ljepotu. Tendencija može biti posredna: ako je umjetnost slobodna i neprisliljena manifestacija plermenite unutrašnjosti, sjaj katoličke istine, u tom slučaju umjetnina, spontano i indirektno koristi i poučava«, piše god. 1935. Politički radićevskog usmjerenja, često je iskazivao svoje rodoljublje, posebice znakovito u pjesmi »Plać Istre« 1921. (u povodu zlosretnog Rapalskog ugovora) te tijekom II. svjetskog rata, kada je, zgrožen četničkim zločinima nad Hrvatima, objavio spis »Hrvatska obuzuje« (1942). Naposljetku, dio njegove spomen-knjige o franjevačkom samostanu u Kuni iz 1948. objavljen je 1981. pod naslovom »Crkva Gospe Delorite i franjevački samostan na Kuni. 1681-1981«. God. 1996. tiskana je knjiga njegovih izabranih pripovijesti i ogleđa, zajedno s izlaganjima sa skupa održanog u Trpnju god. 1994. »Sve je njegovo djelo«, piše prof. Gavran, »prožeto iskrenim i snažnim hrvatstvom, s naročitom hrvatskom dušom«. Predstojeća knjiga zacijelo će omogućiti da tog istaknutog pisca još bolje upoznamo po njegovim studijama i esejima. ■

STARA GRADIŠKA - NAJVEĆA KOMUNISTIČKA TAMNICA KATOLIČKOGA KLERA (2)

Krunica u zemljanoj prašini

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamničenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška, načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«.

Stipan Bunjevac

— Od ukupnih 262 zatočenika (biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika laika različitih redovničkih zajednica i bogoslova):

- biskupijevaca (OFM) je 169
- franjevaca (OFM) je 53, od kojih je 4 braće laika
- franjevaca konventualaca (OFM Conv) 8, među kojima je i 1 brat laik
- isusovaca (DI) 7, od kojih je 1 brat laik
- franjevaca trećoredaca (TOR) 6
- dominikanaca (OP) 3
- kapucina (OFM Cap) 2,
- salezijanaca (SDB) 1
- bogoslova 13.

Kakvo je svagdašnje ozračje vladalo, koje su svi svećenici, redovnici i bogoslovi, ali i ostali vjernici morali podnositi, opisuje dr. Augustin Franić prisjećajući se jednog događaja: »Kako se na tom prostoru obavlja tzv. 'mrtva šetnja', ali i popodnevna, netko od osuđenika, koji je predviđao pretres, spustio je u debeli sloj zemljane prašine svoju krunicu. Posjedovanje krunice bio je ilegalan čin, jer se to nije smjelo imati. Vlasnik ju je namjeravao poslije pretresa ili za vrijeme popodneve šetnje uzeti i dalje koristiti. Zatrpao ju je nogom pod prašinu... Komandir jednog odjela, Jovo Golić, koji je pri hodanju povlačio petu iza sebe, jednim njegovim korakom zastrugao je po prašini i povukao krunicu koja

»Rastrgao je krunicu, bacio je iza svojih leđa i počeo njezina zrna gaziti petom svoje vojničke cokule. Lice tog zločinca, mučitelja i ubojice osuđenika, upravo je pokazivalo sotonsku radost.«

se rastrgla na očigled svijetu... Uпитao je sarkastično čija je to 'brojanica'. Svakako nije pitao da je vrati vlasniku, nego da nekoga strpa u samicu ili na neki drugi način kazni. Nitko se nije javio na njegovo pitanje. Kada je napravio pripremu za đavolski čin, rastrgao je krunicu, bacio je iza svojih leđa i počeo njezina zrna gaziti petom svoje vojničke cokule. Lice tog zločinca, mučitelja i ubojice osuđenika, upravo je pokazivalo sotonsku radost« (A. Franić, isto, str. 7-8).

Kazne od 0,5 do 20 godina

Popis starogradiških mučenika abecednim redom (prema prezimenima) nastavlja se:

26. Vladimir Boroša, Đure i Marije r. Riger, rođen 9. 9. 1882. u Donjoj Stubici, stalni boravak u Loboru, kot. Zlatar, 5 god.

27. Franjo Bortas, Franje i Franjice r. Vitovski, rođen 22. 9. 1903. u Lugu, Samobor, isusovac, 1 god. i 2 mjeseca, preminuo u zatvoru 7. 6. 1947.

28. Karlo Bošnjak, Petra i Marije r. Remić, rođen 1. 7. 1920. u Hrvacima, kot. Sinj, franjevac, prebivalište u Kuni na Pelješcu, 0,5 god.

29. Anton Božnar, Josipa i Getrude r. Božnar, rođen 18. 1. 1894. u Črnome Vrhu, Škofja Loka, Slovenija, boravak u Kraljevom Vrhu kod Donje Stubice, 8 god.

30. Stjepan Brajković, Roka i Ane r. Udžber, rođen 7. 5. 1931. u Opatiji kod Kravarskog, 1 god.

31. Karlo Bubanić, Franje i Veronike r. Rodi, rođen 12. 9. 1908. u Prelogu, 7 god.

32. Ćiro Bubić, Marka i Ivke r. Ružić, rođen 3. 9. 1912. u Klisu, kot. Split, stalni boravak u Kominu, 6 god.

33. Alberto Bukić, Aleksandra i Ane r. Kužina, rođen 26. 11. 1877. u Šibeniku, franjevac, 7 god.

34. Petar Bulat, Stjepana i Agate r. Peradinović, rođen 16. 6. 1920. u Đakovu, kot. Osijek, isusovac, prebivalište u Zagrebu, 0,5 god.

35. Franjo Cafuk, Andrije i Katarine r. Kučko, rođen 30. 11. 1914. u Vidovcu, kot. Varaždin, boravište u Varaždinu, 7 god.

36. Anzelmo Canjuga, Jakova i Marije r. Safug, rođen 27. 11. 1894. u Budislavcima, kot. Varaždin, kapucin, prebivalište u Osijeku, 16 god., preminuo u zatvoru 10. 12. 1952.

37. Stjepan Cek, Stjepana i Ane r. Nedok, rođen 30. 1. 1913. u Hrušćici, kot. Ilirska Bistrica, Slovenija, boravak u Lanišću, kot. Buzet, 6 god.

38. Vid Cipriš, Jurja i Barbare r. Škrlec, rođen 6. 2. 1918. u Podgorju, Gornja Stubica, bogoslov (prema kaznenom listu, »crkveni orguljaš«), prebivalište u Zagrebu, 4 god.

39. Ante Crnica, Nikole i Jelene r. Živković, rođen 20. 6. 1892. u Zatonu, kot. Šibenik, franjevac, boravište u Šibeniku, 1 god.

40. Josip Crnković, Josipa i Katarine r. Geč, rođen 19. 3. 1911. u Apatiji, Ludbreg, 4 god.

41. Josip Crnković, Matije i Barbare r. Žinić, rođen 12. 12. 1907. u Jukincu, Glina, 2,5 god.

42. Girolamo De Martin, Ivana i Terezije r. Zandonella, rođen 23. 2. 1890. u mjestu Padova Meduce, Italija, boravak u Rijeci, 1,5 god.

43. Ivan Demšar, Franje i Jelene r. Čadež, rođen 2. 11. 1899. u Sestranjskoj Vesi, kot. Škofja Loka, isusovac, Slovenija, boravak u Zagrebu, 5 god.

44. Petar Domančić, Josipa i Nikoline r. Kovačević, rođen 12. 2. 1884. u Starom Gradu na Hvaru, dominikanac, 1,5 god.

45. Stjepan Doppelhamer, Ivana i Cecilije r. Rotgerber, rođen 8. 12. 1915. u Novoj Gradiški, boravak u Karlovcu, 10 god.

46. Nikola Dorešić, Đure i Marije r. Pedavec, rođen 12. 9. 1911. u Lonji, zaređen za svećenika Dubrovačke biskupije, vojni dušobrižnik, kasnije upravitelj župe Đurđić u Zagrebačkoj nadbiskupiji, 3 god.

47. Srećko Dragičević, Franje i Jelke r. Lakšić-Nižeta, rođen 17. 11. 1874. u Sutivanu, kot. Supetar, isusovac, boravak u Zagrebu, 5 god.

48. Dionizije Drnić, Ivana i Marije r. Rapić, rođen 27. 3. 1915. u Prelošćici, kot. Sisak, franjevac konventualac, 3 god.

49. Josip Dukić, Anđelka i Ane r. Krnjača, rođen 18. 3. 1946. u selu Košute kod Sinja, boravak u Splitu, 4 god.

50. Vladimir Dumbović, Stanka i Marije r. Mlinarić, rođen 5. 1. 1914. u Varaždinu, boravak u Zagrebu, 1,5 god.

51. Mate Džakula, Stjepana i Lucije r. Jaman, rođen 17. 11. 1880. u Trilju kod Sinja, boravak u Dicmu Donjem, 6 god.

52. Josip Đurić, Ivana i Ane r. Špoljarić, rođen 17. 7. 1908. u selu Košutarica, kot. Novska, boravak, Zagreb, 2 god.

53. Jerko Eterović, Lovre i Marije r. Petrović, rođen 8. 5. 1912. u selu Pučišća, kot. Supetar, otok Brač, boravak u Zagrebu, 6 god.

54. Tomo Fabek, Franje i Barbare r. Terhalj, rođen 20. 5. 1900. u Svetom Martinu pod Okićem, boravište u Karlovcu, 20 god.

55. Josip Filipović, Ivana i Roze r. Hauman, rođen 26. 5. 1909. u Brodskome Brdu, kot. Slavonski Brod, boravak u Svilaju, 13 god.

56. Ivan Franjetić, Mate i Jule r. Mandić, rođen 13. 11. 1911. u Cerovcu, kot. Slavonska Požega, boravak Sveti Petar Orehovac, kot. Križevci, 2 god.

57. Jure Fratrović, Antuna i Milke r. Bilan, rođen 25. 3. 1912. u Donjem Selištu kod Gline, boravak Sinj, 5 god.

58. Stjepan Gabrić, Antuna i Jelisave r. Jurić u Subotici, Bačka, boravak u Zavalju kod Bihaća, 15 god., objesio se u zatvoru u Lepoglavi.

59. Irenko Gallo, Antuna i Marije r. Simčić, rođen 5. 2. 1931. u Motovunskim Novakima, kot. Pazin, bogoslov, boravak u Rijeci, 1 god. i 8 mjeseci.

60. Hrvoje Gašo, Marka i Viktorije r. Blatančić, rođen 27. 3. 1937. u Radića Brdu, kot. Travnik, bogoslov, boravak u Đakovu, 4,5 god.

61. Ivan Gašpert, Matije i Franciske r. Pohraški, rođen 1. 6. 1897. u selu Ravnice, kot. Pregrada, boravak u Zagrebu, 5 god.

62. Dragutin Gazivoda, Josipa i Katarine r. Gazivoda, rođen 20. 5. 1914. u Subotici, kot. Ludbreg, boravak Nedelišće, kot. Čakovec, 12 god.

63. Ante Giaconi, Antuna i Lukre r. Vutalić, rođen 17. 12. 1913. u Komiži, kot. Vis, boravak Vis, 7 god.

64. Franjo Genc, Mihovila i Magdalene r. Čapek, rođen 4. 4. 1915. u Bednji, kot. Ivanec, boravak Kravarsko, kot. Velika Gorica, 20 god.

65. Gilbert Gjerkeš, Stjepana i Ane r. Horvat, rođen 12. 2. 1892. u Maloj Polani, Lendava, Slovenija, franjevac, prebivalište u Požegi, 12 god.

NASTAVLJA SE

● Ulaz u starogradiški zatvor

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Placido Belavić
- prevoditelj,
pripovjedač i publicist

Vladimir Lončarević

Jedan iz plejade kulturno široko angažiranih svećenika prve polovice XX. stoljeća bijaše i fra Placido Marko Belavić.

Rođen je u Karlovcu 23. ožujka 1868. Osnovnu školu je pohađao u Turnju i Karlovcu. Nakon toga polazi u franjevački novicijat na Trsat, ali se vraća u gimnaziju u Karlovcu, gdje maturira. Potom će poći u isusovački novicijat u Celovcu, no osjeća da mu je bliža franjevačka duhovnost, pa je ponovno kod franjevac, ovaj put u Beču, gdje 1888. postaje član Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, dobivši redovničko ime Placido (Miljenko). Teologiju je studirao u Baji od 1889. do 1892, kada je u Kaloči zaređen za svećenika. God. 1895. položio je u Đakovu katehetski ispit. Od 1892. do 1898. djelovao je kao kapelan u Našicama, Iloku, Šarengradu i opet u Našicama te kratko u Iloku 1904/5, a između 1898. i 1912. bijaše gimnazijski vjeroučitelj tri puta u Vukovaru te u Slavonskom Brodu, Karlovcu i na kraju u višoj pučkoj školi u Našicama. Zbog velike potrebe misijskoga djelovanja među hrvatskim iseljenicima, poglavari ga šalju u SAD, gdje je od 1912. do 1924. bio dušobrižnik hrvatskih iseljenika. Uz ostalo, djeluje u New Yorku, Chicagu i Milwaukeeu, gdje je 1917. osnovao hrvatsku župu. Svećenički je, budući da je bio poliglot, skrbio i o katolicima Poljacima, Mađarima, Slovacima, Ircima, Nijemcima i Francuzima, o čemu je nakon povratka u domovinu uvijek rado pripovijedao. Tada je prikupio i ovelu knjižnicu djela na

vanski, pomoćnik i zaštitnik« 1907, »Sv. Ivan Kapistran pod Biogradom« 1907, »Povijest samostana i župe vukovarske« 1908. i 1928. te u pretisku 2006. »Čudotvorna slika Gospina u Sotinu« 1909, »Oporka starca misionara« 1916, »Crstice iz prošlosti Vukovara« 1927. Spis »Kratka povijest samostana u Virovitici« izgubljen je. Knjižica »Našice. Povjesničke crstice« izašla je 1995. Sve su to publicistička djela za šire čitateljstvo, no s obiljem podataka, koji svjedoče njegovu načitanost i potanko poznavanje teme o kojoj piše.

Manje povijesne rasprave i bilješke o prošlosti pojedinih franjevačkih samostana u Našicama, Vukovaru, Šarengradu, Čakovcu i Virovitici, kao i brojne poučne crstice, humoreske i priče, vlastite i prevedene, objavio je u raznim listovima: »Anđelu čuvaru«, »Hrvatstvu«, »Hrvatskoj smotri«, »Krišćanskoj obitelji«, »Sriemskim novinama«, »Subotičkim novinama«, »Obitelji«, »Hrvatskoj straži«, »Serafinskom perivoju«, »Glasniku sv. Ante«, »Glasniku sv. Franje« i drugdje.

O. Belavić razvio je raznovrsnu spisateljsku aktivnost i prevodio je s više stranih jezika čak i japanskoga: priče i poslovice dodavši im slovnice i rječnik.

Uz to, objavio je prozne zbirke »Čarobni diplasi i druge američko-indijanske i japanske priče za hrvatsku mladež« (1908) te »Buffalo i druge pripovijesti« (1915), temom i namjenom dugo jedinstvene knjige u našoj književnosti. U SAD je surađivao u listovima »Hrvatska narodna zajednica« i »Naš nada«, a u domovinskim listovima više puta opisao je to svoje dušobrižničko iskustvo.

O. Belavić pisao je u kratkim, brzim potezima, većinom stoga kraće forme, plastično, realistički, no s mnogo osjećaja i lijepim jezikom. I u pripovjednim i u publicističkim tekstovima nerijetko dolazi do izražaja njegovo rodoljublje, a još više briga za dobro duša bližnjih.

Rado čitan i cijenjen kao plodan publicist, vješt pripovjedač i zaslužan prevoditelj, svojedobno zastupljen bilješkama u vesepomenknjizi »Znameniti i zaslužni Hrvati« (1925) te Ujevićevoj »Hrvatskoj enciklopediji«, nakon rata bijaše, kao i drugi katolički kulturni radnici, zanemaren, te ostade nepoznat i stručnim krugovima, kamoli širem čitateljstvu. Vrijedilo bi danas svakako skupiti brojne njegove crstice, humoreske i pripovijesti, izabrati i tiskati te objektivno prosuditi njegovu svakako ne beznačajnu književnu vrijednost. ■

STARA GRADIŠKA - NAJVEĆA KOMUNISTIČKA TAMNICA KATOLIČKOGA KLERA (3)

»Spaljivanje molitvenika i brevijara...«

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamničenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška, načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«.

Stipan Bunjevac

— Kao što se iz dosadašnja dva nastavka moglo vidjeti, popis starogradiških uznika načinjen je s osnovnim biografskim podacima, boravkom u trenutku uhićenja i vremenom na koje su osuđeni. Dr. Augustin Franić je, doista, mukotrpnim istraživanjem zatvorske kartoteke i drugih objavljenih izvora otrgnuo zaboravu brojne mučenike u komunističkome zatvoru Stara Gradiška, ali jednako tako i počinitelje zločina u njemu (o čemu će biti riječi u jednom od sljedećih nastavaka). Kod nekoliko svećenika nije navedeno mjesto boravka (župa ili samostan) u trenutku uhićenja, pa bi taj dio trebalo nadopuniti. U ovome su feljtonu navedene one vremenske kazne koje su određene konačnom presudom, tj. kod nekih je na višestupanjskom sudu ona smanjena, ali je kod nekih i povećana. Jednako su tako navedene odrobijane kazne jer su pojedinci prije isteka pušteni na slobodu ili pomilovani, ili pušteni na uvjetnu slobodu.

Kod biskupijskih svećenika nema posebnih napomena nego samo kod pripadnika redovničkih družba i bogoslova.

Kako se postupalo sa svećenicima, može se nazrijeti i iz ulomka objavljenog u predgovoru knjige: »Spaljivanje molitvenika i brevijara svećenicima, način likvidacije pojedinaca i skupina osuđenika rezultat su pomračenog uma nabrojanih spodoba koje su upravljale životima i zdravljem tisuća osuđenika. Sve su učinili što su mogli da ih skrše psihički; ako to ne ide, onda fizički« (Augustin Franić: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Podružnica Dubrovnik, Dubrovnik, 2009, str. 9).

66. Petar Glavaš, Blaža i Marije r. Radelović, rođen 2. 8. 1914. u Bičićima, kot. Pula, stalni boravak u Novoj Kapeli, 5 god.

67. Franjo Glumpak, Vida i Antonije r. Glumpak, rođen 12. 5. 1917. u Bedekovčini, kot. Zlatar, boravak u Grubišnom Polju, 2 god.

68. Josip Godrijan, Pavla i Marije r. Sambol, rođen 16. 11. 1896. u Svetoj Jani, kot. Jastrebarsko, boravak u Svetom Iliji kod Varaždina, 10 god.

69. Đuro Golubić, Martina i Barbare r. Martinković, rođen 11. 9. 1916. u Svetom Petru/Ludbregu, boravište u Karlovcu, 12 god.

70. Stjepan Golubić, Ivana i Barbare r. Flak, rođen 1. 7. 1918. u Leme-

šu, kot. Križevci, boravak u Svetom Iliji kod Varaždina, 7 god.

71. Sempliciano Gomeiro, Frederika i Imre r. Ferron, rođen 30. 11. 1915. u mjestu Scandolara u općini Zero Branco, talijanskoj provinciji Treviso, franjevac, boravak u Puli, 16 god.

72. Petar Grabić, Ivana i Jelene r. Bašić, rođen 28. 10. 1882. u Miljevcima, Drniš, franjevac, boravak u Zagrebu, 14 god.

73. Ljudevit Gregov, Mate i Marije r. Sorić, rođen 4. 2. 1915. u Preku na otoku Ugljanu, franjevac trećoredac, 3,5 god.

74. Ivan Grjurev, Frane i Antice r. Fržop, rođen 4. 11. 1909. u Vodicama, k. Šibenik, boravak u Primoštenju, 15 god.

75. Serafin Gršković, Josipa i Tonke r. Frgošić, rođen 27. 12. 1904. u Vrbniku na otoku Krku, franjevac, 10 god.

76. Karlo Gruičić, Josipa i Kate r. Jurković, rođen 8. 8. 1882. u Dugoj

»Način likvidacije pojedinaca i skupina osuđenika rezultat su pomračenog uma nabrojanih spodoba koje su upravljale životima i zdravljem tisuća osuđenika.«

Resi, kot. Karlovac, boravak u Zagrebu, 5 god., preminuo u zatvoru 3. 3. 1948.

77. Branko Grulih, Adolfa i Ane r. Boljkovca, rođen 25. 11. 1912. u Sarajevu, boravak u Crncu, 10 mjeseci.

78. Marijan Gudelj, Ivana i Ive r. Lozo, rođen 8. 12. 1894. u Poljicima kod Imotskog, boravak u Jasenicama, 8 god.

79. Zvonimir Gutal, Matijace i Elizabete r. Posavec, rođen 27. 10. 1920. u Osijeku, isusovac, 16 god.

80. Mato Halauš, Ignaca i Ane r. Šagovac, rođen 17. 9. 1896. u Velikom Grđevcu kod Grubišnog Polja, 10 god.

81. Teofil Han, Martina i Ljudmile r. Jurgec, rođen 2. 11. 1918. u Starigradu, franjevac konventualac, boravak u Zagrebu, 5 god.

82. Josip Haubrit, Franje i Ivane r. Keler, rođen 20. 9. 1911. u Đakovu, 4 god.

83. Janko Heraković, Janka i Mare r. Gvozdanović, rođen 10. 5. 1891. u Novom Selu, Žumberak, boravak Kričke kod Drniša, 5 god.

84. Marijan Herman, Antuna i Terezije r. Horvat, rođen 17. 2. 1914. u Varaždinu, franjevac, boravak u Rijeci, 9 god.

85. Juraj Horjan, Josipa i Ane r. Dupelj, rođen 5. 2. 1917. u Hižakovu, kot. Donja Stubica, boravak Brdovec, 3 god.

86. Ignacije Hrastić, Filipa i Franciske r. Rodi, rođen 29. 9. 1924. u Prelogu, bogoslov, boravak u Zagrebu, 1,5 god.

87. Josip Hršak, Ivana i Marije r. Ormuž, rođen 23. 2. 1926. u Benkovcu u župi Petrovsko, bogoslov, 1,5 god.

88. Časlav Husnjak, Tome i Tereze r. Jug, rođen 12. 4. 1916. u Ivančskoj Kamenici, Ivanec, franjevac, boravak u Bjelovaru, 1,5 god.

89. Josip Igrec, Vida i Marije r. Kutnjak, rođen 11. 1. 1911. u Donjem Mihaljevcu. Kot. Prelog, boravak u Bjelovaru, 1 god.

90. Velimir Ilovača, Joze i Ruže r. Duilo, rođen 18. 9. 1907. u Ivanjskoj, BiH, franjevac, boravak u Visokom, 7 god.

91. Stjepan Imbrišak, Đure i Ane r. Mihorek, rođen 5. 9. 1911. u Kunovcu, župa Koprivnički Ivanec, 14 mjeseci,

92. Milan Ivšić, Mije i Julijane r. Tanaj, rođen 28. 7. 1887. u Orahovici, kot. Našice, boravak u Zagrebu, 2 god. i 7 mjeseci.

93. Krešimir Ivšić, Josipa i Elizabete r. Zgorelec, rođen 24. 11. 1918. u Velikoj Ludini kod Čazme u Moslavini, boravak u Cerju, 5 god.

94. Matija Ivšić, Franje i Marije r. Kovačić, rođen 5. 2. 1894. u Boku, kot. Sisak, boravak u Zagrebu, 14 god.

95. Josip Jambrošić, Ivana i Magdalene Jambrošić, rođen 8. 4. 1913. u Gornjem Kraljevcu, župa Vratušinec, kot. Čakovec, boravak Murško Središće, 3 god. i 10 mjeseci.

96. Mijo Jančić, Ivana i Bare r. Stepinić, rođen 12. 1. 1910. u Donjoj Lomnici, kot. Velika Gorica, boravak u Krapinskim Toplicama, 5 god.

97. Rudi Jerak, Šime i Jurke r. Pavić, rođen 4. 8. 1923. u Sukošanu, kot. Zadar, franjevac trećoredac, boravak u Zagrebu, 15 god.

98. Roman Jeričević, Ante i Jakice r. Sardelić, rođen 13. 1. 1913. u Korčuli, boravak Lastovo, 8 god.

99. Rade Jerković, Stana i Jele r. Batinović, rođen 15. 9. 1900. u Kuli, župa Bagalovići kod Metkovića, boravak Metković, 10 mjeseci, po izlasku iz zatvora ponovno je uhićen i odveden u Udbin istražni zatvor na Katalinić brijegu, gdje je ubijen električnom strujom 14. 8. 1950.

100. Nikola Jurišić, Stjepana i Jelene r. Rajić, rođen 6. 5. 1913. u Dolcu, kot. Travnik, isusovac, brat laik, 8 god.

101. Vladimir Jurjević, Filipa i Marije r. Rogošić, rođen 19. 12. 1919. u Svinišću, kot. Omiš, boravak Odžak u BiH, 10 god.

102. Petar Jus, Franje i Monike r. Škablj, rođen u Strmcu, kot. Pregrada, franjevac konventualac, boravak u Splitu, 2 god.

103. Dominik Kamenski, Franje i Ane r. Lončar, rođen 8. 3. 1910. u Pregradi, franjevac konventualac, boravak u Splitu, 2,5 god.

104. Kamerlato Antun, majke Andeline, rođen 1. 1. 1919. u Rijeci, franjevac, boravak u Našicama, 6 god.

105. Anton Kanclerić, Antona i Marije r. Udina, rođen 24. 2. 1920. u Krku, boravak u Linardićima na Krku, 6 mjeseci.

106. Mihovil Kanoti, Mihovila i Ane r. Bogomolec, rođen 31. 8. 1882. u Donjoj Dubravi, kot. Prelog, boravak u Varaždinu, 10 god.

107. Josip Kapš, Jure i Marije r. Muhvić, rođen 18. 3. 1917. u Gorenjima kod Lukovdola, boravak u Rijeci, 6 god.

108. Tomislav Karaman, Martina i Marice r. Franić, rođen 15. 10. 1926. u mjestu Mešešta, kot. Ohrid u Makedoniji, bogoslov, boravak u Splitu, 3 god.

109. Frane Karamarko, Šime i Šimke r. Bačkov, rođen 18. 2. 1920. u Filip-Jakovu, kot. Zadar, boravak u Kraljevom Vrhu kod Donje Stubice, 13 god.

110. Stjepan Kavran, Antuna i Barnare r. Kos, rođen 22. 6. 1914. u Prelogu, kot. Prelog, boravak u Maloj Subotici u Međimurju, 2 god.

NASTAVLJA SE

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Milan Kovačević - književni »inovator«

Vladimir Lončarević

Mеду »zaboravljenim«, »izbrisanim«, »žrtvovanim«, »zanemarenim« piscima, kako sve ne nazivamo u posljednja dva desetljeća književnike što dugo bijahu izbačeni iz književne povjesnice, mnogi je katolički književni pregalač. Jedan od onih koji pomalo nalazi svoje obnovljeno mjesto u književnoj memoriji jest Milan Kovačević, za kojega pisac u kratkoj bilješki u »Leksikonu hrvatskih pisaca« karakteristično navodi: »uklapa se u poetiku katoličkoga književnog kruga«.

Milan Kovačević rođen je Karlovcu 16. travnja 1869. Otac mu je bio pravoslavne vjere, časnik u austrougarskoj vojsci, potom »županijski oficijal«, a majka katolkinja. Gimnaziju je završio u Karlovcu 1889, a nakon toga upisao i diplomirao medicinu u Grazu 1894. te se odmah zaposlio kao kotarski liječnik u Novom Marofu, zatim u Đurđevcu i Vrbovskom. God. 1900. pohodio je svjetsku izložbu u Parizu, zatim otputovao u London, da bi na poziv Narodne hrvatske zajednice, današnje Hrvatske bratske zajednice, prispio u Pittsburg gdje je položio američki liječnički ispit i dobio dopuštenje raditi u struci. U SAD-u je proveo gotovo osam godina. Bio je, uz ostalo, predsjednik Hrvatskoga katoličkog političkog kluba te urednik glasila »Hrvat«. Suradivao je i novinama »Novi list« u New Yorku te u humorističnom listu »Osa«. Uz veći broj crtica, pjesama i drugih tekstova, objavio je 1904. socijalno-ekonomsku raspravu »Živila Hrvatska!«. Vrativši se u Hrvatsku, nastanio se u Lešću te radio kao liječnik, a zatim se preselio u Rijeku. Početkom I. svjetskog rata dolazi u Zagreb gdje u vlastitoj ordinaciji radi sve do smrti 10. listopada 1931.

I kao književnik i kao narodni liječnik bijaše iskren rodoljub. O njegovu patriotizmu svjedoči epizoda da se god. 1918. protivio jugoslavenskom ujedinjenju (za koji su, *nota bene*, mnogi članovi katoličkoga pokreta tada bili), pa je na skupštini Zbora liječnika 1918, bilo zatraženo isključenje dr. Milana Kovačevića iz Zbora liječnika »zbog ometanja narodne sloge« (!?).

Kao pisac bijaše prije svega pripovjedač. Uz pripovijesti u »Danici« i »Hrvatskoj prosvjeti«, nerijetko nadahnutima svojim iskustvima iz života s američkim Hrvatima, pa tako i prožetim domoljubno-socijalnom poantom, napisao je, potaknut tim motivima, roman »Polomljena krila«, najprije objavljan u nastavcima u časopisu »Hrvatska obitelj«, a zatim u knjižnom svesku god. 1916. u izdanju Škrivaničeve »Kuće dobre štampe«. U tom realističkom romanu dao je nisku portreta naših iseljenika (radnika, liječnika, župnika, novinara, bankara...). Dio svojih priča iseljeničke tematike sabrao je u knjigu »Amerikanske pripovijesti« 1917.

I prije toga objavio je roman »Val«, najprije u katoličkom dnevniku »Riječke novine« 1912, a potom u izdanju »Kuće dobre štamp-

pe« 1913. U tom se djelu bavi propadanjem staroga hrvatskog naraštaja i dolaskom novih ljudi, sa svim posljedicama za moralni i socijalni razvoj hrvatskoga društva - tematika koja u to doba nije bila nova u našoj književnosti, ali je među piscima katoličkoga pokreta još bila svojevrsan *novum*.

God. 1914. izlazio mu je također u nastavcima u »Hrvatskoj prosvjeti« roman »Zlotvor«, iste godine uknjižen u izdanju »Kola hrvatskih književnika«. Tema tog realističkog romana uz dozu »dopuštenog naturalizma«, kako kvalificira Petar Grgec, sudbina je dječaka kojega bijeda pretvara u zločinca.

U »Hrvatskoj prosvjeti« objavio je 1928. dramu u dva čina »Dioklecijan«. Drame s temom progona

Uz priznanje da je Milan Kovačević bio tematski inovativan pisac, poglavito kad je riječ o temama iz našega iseljeničtva, stoji i to da nije uvijek dovoljno pazio na stil i psihološku produbljenost odnosno uvjerljivost likova.

kršćana iz Dioklecijanova vremena objavili su prije njega Milan Ogrizović (1913) i Ferdo Rožić (1915). Zanimljivost je toga djela što je većinom napisano u heksametrima. Vrijedno je za ilustraciju navesti nekoliko stihova iz »himne Dalmaciji«: »Znate li, Romula sinci, u kojemu svijeta je kraju / najljepši sunčani dan, najtiša umorna noć / Znate li najdublje nebo, a najgušće gdje

su planine, / šumski gdje plavkasti hlad najbolje blaži nam dah? / Znate li gdje je i najljepše cvijeće i najslade voće / Gdje je najtvrdra hrid najmekši umornu log?« (Ivan Bošković u svom članku »Svi hrvatski Dioklecijani« primjećuje da, premda i u tom djelu car bijaše zatornik i progonitelj kršćana, »u Kovačevićevoj dramu rimski car pokazuje i mjeru ljudskosti, suosjećaj s kršćanima (onima njemu bliskima), koleba se u svojim uvjerenjima i teško podnosi misao, u dramu posebno naglašenu, da ga proganjani kršćani ljube. Šteta je samo da taj prijepor i dramu u njegovoj ličnosti, tek mjestimice sugeriranu, Kovačević nije uspio izraziti dramskim jezikom, nego se ostvaruje nizanjem slika (statički motivi) bez dubljih unutarnjih dramskih poveznica.«

Uz priznanje da je bio tematski inovativan pisac, poglavito kad je riječ o temama iz našega iseljeničtva, stoji i to da nije uvijek dovoljno pazio na stil i psihološku produbljenost odnosno uvjerljivost likova. Tako bi sažeto mogao biti orisan Kovačevićev opus, kojega je novelistički dio nedvojbeno bolji od romanesknog. Nema međutim dvojbe o njegovim zaslugama za razvoj katoličke proze, prije svega u smislu proširenja njezinih tematskih obzora. ■

● U starogradiškom zatvoru stradalo je među ostalima jedanaest katoličkih svećenika

STARA GRADIŠKA - NAJVEĆA KOMUNISTIČKA TAMNICA KATOLIČKOGA KLERA (4)

Hrvatskih osuđenika 82,7 postotaka
a srpskih uposlenika 76,14

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamničenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška, načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«.

Stipan Bunjevac

— Od istine se ne smije bježati, koliko god ona bila (ne)ugodna jer samo ona oslobađa, shvatili su već davno prije ljudi velikoga duha i širokih obzora. Tako i dr. Augustin Franić donosi podatke, do kojih je došao temeljem povijesnih činjenica, da su osuđeni Hrvati u komunističkome logoru Stara Gradiška od 1945. do 1991. činili 82,7% svih osuđenika. Istodobno, postotak hrvatskih zaposlenika, ne u nekim davnim vremenima nego g. 1985, bio je tek 7,41%, dok je Srba bilo čak 76,14%, što je svakako znakovito i dovoljno govori za sebe.

Dr. Franić spominje i važnu činjenicu, koja se dugi niz godina prikrivala u hrvatskoj (jugoslavenskoj) javnosti, da je zatvor u Staroj Gradiški bila jedna od »postaja« križnoga puta: »Poslije rata 1945. g. kroz Staru Gradišku prošlo je nekoliko tisuća zarobljenih hrvatskih vojnika, koji su odvedeni u Gornje Podgrace, u Potkozarju, i tamo pobijeni na najokrutniji način... Neposredno nakon rata Staru Gradišku preuzimaju partizanske jedinice, u čije se redove, uoči završetka sukoba uključuje i znatan broj četnika iz Bosne. U tom trenutku Stara Gradiška predstavlja jednu od točaka križnog puta gdje je izvršena odmazda nad zarobljenim pripadnicima hrvatske vojske, ali i nad brojnim civilima hrvatske nacionalnosti« (A. Franić, isto, str. 13-14).

Popis zatočenih katoličkih svećenika, redovnika i bogoslova u starogradiškome zatvoru nije još ni izdaleka pri kraju:

111. **Marko Klarić**, Petra i Terezije r. Rasumović, rođen 25. 4. 1896. u Vetovu, kot. Slavonska Požega, boravak u Zagrebu, 6 god.
112. **Mate Klarić**, Jakova i Matije r. Lukas, rođen 29. 9. 1885. u Skradinu, boravak u Skradinu, 7 god.
113. **Krešo Klemen**, majke Ivane, rođen 16. 11. 1912. u Slanju, kot. Ludbreg, franjevac, boravak u Zagrebu, 3 god.
114. **Atanzije Kocijančić**, Mihajla i Marije r. Marković, rođen 20. 4. 1911. u Hrastovlju, kot. Kopar, franjevac, boravak u Pazinu, 4 god.
115. **Mihovil Klarić**, Valentina i Ane r. Virger, rođen 20. 9. 1880. u Koprivnici, boravak u Koprivnici, 10. god., preminuo u zatvoru 7. 1. 1948.
116. **Kamilo Kolb**, Huga i Matilde r. Franić, rođen 31. 7. 1887. u Okučanima, franjevac, boravak u Osijeku, 6 god.
117. **Ivan Kolenko**, Ivana i Veronike r. Horvat, rođen 28. 9. 1913. u Granševcu, kot. Donja Lendava, boravak Selnica, kot. Čakovec, 8 god.
118. **Eugen Konatić**, Tome i Marije r. Bilan, rođen 21. 1. 1910. u Velikom Ižu, kot. Zadar, 7 god.
119. **Ivan Kopic**, Martina i Stefanije r. Franković, rođen 11. 11. 1926. u Podravskoj Slatini, boravak u Đakovu, 4 god.
120. **Ćiril Kos**, Josipa i Marije r. Fadiga, rođen 19. 11. 1919. u Ribici Brijegu, kot. Varaždin, boravak u Đakovu, 5 god.
121. **Alojzije Kovačić**, Ludviga i Mare r. Rokoša, rođen 25. 5. 1902. u mjestu Dokležovje kod Donje Lendave, 12 god.

• »Pravednost« komunističkih sudova ogledala se u presudma biskupijskim svećenicima i istočnog i zapadnog obreda, kao i redovnicima: Ivan Vragović, Janko Heraković i o. Ladislav Han

122. **Stjepan Kovačić**, Janka i Marije r. Oraić, rođen 17. 10. 1870. u Zlataru, boravak u Molvama, 15 god., preminuo u zatvoru 17. 9. 1948.
123. **Franjo Konstantin Kovar**, oca Adama i Genoveve r. Simković, rođen 1. 4. 1893. u Labu, Slovačka, boravak u Radovinu kod Zadra, 10 mjeseci.
124. **Rajko Kraljev**, Šimuna i Lucije r. Juravić, rođen 10. 11. 1915. u Banju na otoku Pašmanu, franjevac-trećoredac, boravak u Zagrebu, 7 mjeseci.
125. **Juraj Kranjčević**, Ivana i Bare r. Mikša, rođen 1. 4. 1900. u Đurđevcu, boravak u Varaždinskim Toplicama, 3 god.
126. **Antun Krile**, Mate i Ivanke r. Milovčić, rođen 1. 1. 1880. u Dubrovniku, franjevac, boravak u Pridvorju, 1,5 god.
127. **Vendelin Kristek**, Vendelina i Marije r. Hulak, rođen 6. 9. 1915. u Josipovcu, općina Punitovci kod Đakova, 2 god.
128. **Urban Krizomali**, Ante i Ane r. Ševeljević, rođen 8. 12. 1897. u Kninu, boravak u Trogiru, 7 god.
129. **Karlo Krolo**, Antuna i Kate r. Jurić, rođen 30. 10. 1927. u Gizdavcu, kot. Split, franjevac, 2,5 god.
130. **Mato Krznar**, Mihajla i Monike r. Vranović, rođen 8. 12. 1919. u Domašincu, kot. Prelog, 4 god.
131. **Krsto Kržanić**, Večka i Pere r. Radonić, rođen 5. 3. 1894. u Podgori, kot. Makarska, franjevac, boravak u Sinju, 7 god.
132. **Stjepan Kulišić**, Josipa i Matije r. Srkačić, rođen 21. 12. 1886. u Murteru, 6 god.
133. **Josip Kunkera**, Antuna i Lucije r. Badurina, rođen 8. 11. 1914. u Novalji, boravak u Bučju, 4 god.
134. **Jakob Ladić**, Pavla i Rozalije r. Horvat, rođen 25. 7. 1919. u mjestu Črečan, u župi Macinec u Međimurju, 5 god. Iz zatvora odveden na gradilište u Novi Beograd gdje je, prema službenom izvješću, poginuo, a prema nekim svjedocima ubijen 17. 12. 1949.
135. **Metod Latinac**, Marka i Malte r. Klapež, rođen 26. 2. 1916. u Trilju, kot. Sinj, franjevac, boravak u Sinju, 3 god.
136. **Mijo Liković**, Pavla i Katarine r. Pavuček, rođen 24. 10. 1929. u Maji, kot. Glina, bogoslov, boravak u Rijeci, 2,5 god.
137. **Krešimir Lisak**, Milana i Ane r. Kontent, rođen 19. 1. 1933. u Gornjoj Stubici, kot. Krapina, bogoslov, boravak u Zagrebu, 2 god.
138. **Franjo Lodeta**, Franje i Anke r. Bišćan, rođen 5. 6. 1913. u Mirnov-

cu kod Samobora, boravak u Zagrebu, 7 god.

139. **Mijo Loina**, Maksa i Drage r. Pavliša, rođen 2. 8. 1906. u Maturovcu, kot. Pregrada, boravak u Kašini kod Zagreba, 15 god.
140. **Stjepan Lovrić**, Matije i Cecilije r. Vincetić, rođen 29. 3. 1903. u Donjem Viljevu, kot. Donji Miholjac, 7 god.
141. **Veselko Luetić**, Josipa i Mare r. Luetić, rođen 21. 1. 1931. u Župi, kot. Makarska, bogoslov, boravak u Splitu, 1 god.
142. **Romano Lukin**, Lovre i Barice r. Donato, rođen 15. 11. 1908. u Malom Ižu, Preko, boravak u Ražancu, 3 god.
143. **Leto Lukša**, Matije i Katarine r. Sović, rođen 22. 3. 1912. u Kotoribi kod Preloga, franjevac, boravak u Varaždinu, 3 god.
144. **Marijan Magaš**, Marijana i Antice r. Španić, rođen 24. 9. 1897. u Molatu, kot. Zadar, 10 god.
145. **Janko Majerović**, Marka i Barbare r. Smolković, rođen 6. 8. 1882. u Jastrebarskom, boravak u Zagrebu, 5 god.
146. **Mladen Majnarić**, Josipa i Marija r. Pleše, rođen 18. 9. 1921. u Delnicama, franjevac, boravak u Karlovcu, 8 god.
147. **Josip Majsec**, Izidora i Franjice r. Martinić, rođen 19. 3. 1886. u Šćitarjevu, kot. Velika Gorica, boravak Koprivnički Ivanec, 4 god.
148. **Marko Majstorović**, Pavla i Anastazije r. Baničević, rođen 6. 11. 1928. u Nuštru, boravak u Radikovcima kod Donjeg Miholjca, 7 mjeseci.
149. **Vinko Majstorović**, Ivana i Rozalije r. Jadrešić, rođen 20. 1. 1914. u Đurđevcu, franjevac, boravak u Đurđevcu, 15 god.
150. **Valentin Malek**, Feliksa i Jelene r. Premuš, rođen 5. 2. 1893. u Prelogu, boravak u Maloj Subotici, kot. Prelog, 7 god.
151. **Mamerto Margetić**, Karla i Ljudmile r. Čosić, rođen 21. 12. 1916. u Štivicu, kot. Nova Gradiška, franjevac, brat laik, boravak u Zagrebu, 13 god., nakon izlaska iz zatvora ponovno osuđen na 3 god. i 7 mjeseci.
152. **Đuka Marić**, Nikole i Kate r. Hodovanj, rođen 30. 1. 1913. u Berku kod Vukovara, boravak u Zagrebu, 5 god.
153. **Jakša Marjanović**, Jure i Jage r. Sorić, rođen 25. 9. 1913. u Sanskome Mostu, BiH, boravak u Donjoj Voći, 12 god.
154. **Modesto Martinić**, Filipa i Barbare r. Kolar, rođen 2. 1. 1897. u Đurđevcu, boravak u Zagrebu, 5 god.
155. **Petar Maslač**, Stjepana i Lucije r. Marčinko, rođen 12. 12. 1933. u mjestu Cerovići, kot. Mostar, BiH, bogoslov, boravak u Splitu, 1 god. i 3 mjeseca.
156. **Ignacije Mašina**, Gašpara i Matije r. Jerolimov, rođen 17. 6. 1894. u Preku, franjevac trećoredac, boravak u Zagrebu, 10 mjeseci.
157. **Zdravko Mašina**, Franje i Anđeline r. Gregov, rođen 13. 2. 1912. u Preku, kot. Zadar, 5 god.
158. **Antun Matacin**, Pavla i Marije r. Sorić, rođen 30. 12. 1901. u Preku, kot. Zadar, boravak u Privlaci, 20 god.
159. **Lenard Mates**, Ivana i Jelene r. Čepčini, rođen 8. 7. 1909. u Banatskom Despotovcu, kot. Zrenjanin, boravak u Ruševu, kot. Slavonska Požega, 9 god.
160. **Stanko Matoić**, Franje i Katarine r. Marković, rođen 24. 1. 1913. u Adamovcu, župa Moravče, boravište u Oborovu, 2 god.

NASTAVLJA SE

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Živa baština Ljubomira Marakovića

Vladimir Lončarević

Bez mnogih propusta nije u ovih nekoliko redaka moguće sažeti život prvaka hrvatske književne, scenske i filmske kritike prve polovice 20. st., književnoga teoretičara i povjesničara, antologičara, urednika i katoličkoga javnog radnika dr. Ljubomira Marakovića.

Rođen je u Topuskom 17. lipnja 1887. Nakon pučke škole pohađao je Isusovačku gimnaziju u Travniku. God. 1905. objavljuje u »Hrvatskoj straži« svoj životni manifest »Moji ideali«, gdje svoj životni put određuje zvanjima profesora i katoličkog svjetovnjaka. Germanistiku i slavistiku studira u Beču, gdje 1909. doktorira disertacijom o Barakovićevoj »Vili Slovinki«. Tu se uključuje u Hrvatski katolički pokret postavši predsjednik HKAD-a »Hrvatska« te je od 1905. do 1909. urednik upravo pokrenuta časopisa »Luč«. Ujedno se počinje baviti književnim pitanjima potaknut djelovanjem austrijskog katoličkog književnog kruga »Der Gral«, objavivši niz analitičko-programskih članaka »Književna razmatranja« (1907-09), koja je poslije sazeo i dopunio u programskoj knjizi »Nov život« (1910). Time je udario program »hrvatske katoličke narodne književnosti« na temelju idealističkog neoromantizma. Nakon studija radio je kao srednjoškolski profesor na Realnoj gimnaziji u Banjoj Luci, gdje je presudno utjecao na duhovnu formaciju bl. Ivana Merza. God. 1916. premješten je u Sarajevo, a od 1919. do 1944. profesor je više predmeta na Gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu, a od 1949. do umirovljenja 1952, no honorarno još do 1957. na Interdijecezanskoj vjerskoj školi u Zagrebu. Opće je mišljenje bilo da su njegovo napredovanje na sveučilišnu katedru, osim kratke profesure (1944-45) na Visokoj pedagoškoj školi, spriječili liberalni krugovi. Nakon preokreta 1945. bio je nasilno udaljen iz javnog života. »Sud časti« Društva književnika Hrvatske isključio ga je iz članstva »zbog suradnje s okupatorom i narodnim izdajicama« odnosno objavljivanja u tadašnjim glasilima. O njegovoj obrani svjedočanstvo je dao Krleža, tada predsjednik tog suda. »Trebalo bi, gospodine Krleža«, rekao je Maraković, »onda suditi svim hrvatskim književnicima od Marulića do danas.« A na Krležino pitanje »Zašto?« odgovara: »Zato što su svi pisali pod okupacijom!« Odležao je potom pod sličnom osudom trinaest mjeseci u Staroj Gradiški.

Tijekom godina profilirao se kao najjučeniji hrvatski književni, kazališni i filmski kritičar, pa su njegovi sudovi imali težinu i izvan katoličkoga kruga. Izvođeci temeljno nadahnuće iz »philosophiae perennis«, smatrao je da kritika ima i odgojnu etičko-estetičku ulogu prema piscu i čitatelju, a književni rad treba da služi čovjekovu vječnom spasenju.

Kulturno sveprisutan od 1905. do 1945., objavio je više od tisuću različitih članaka na hrvatskom i stranim jezicima te, osim spomenute, objavio knjige »Novi pripovjedači« (1929), »Pučka pozornica« (1929) te prvu hrvatsku teoriju

književnosti »Žetva« (1941) kao srednjoškolski udžbenik. »Povijest hrvatske književnosti« 19. st. ostala je u rukopisu. Uredio je uz niz knjiga dva broja katoličkog književnog almanaha »Naše kolo« (1912, 1914), književni kalendar »Zrno« (1919), antologije »Moderni hrvatski pripovjedači« (1934) i »Hrvatska književna kritika« (1935).

Srž svoga književnoga rada ostvario je kao urednik »Hrvatske prosvjete« (1919-40), gdje je okupio i kritički pratio hrvatske i strane katoličke pjesnike i pripovjedače, kritičare i esejiste, ali i mnoge izvan toga kruga. Pisao je u vodećoj hrvatskoj književnoj periodici svoga vremena, katoličkim glasilima te u inozemnoj periodici. Bio je stalni kazališni i filmski kritičar u »Narodnoj politici«, »Hrvatskoj straži«, »Hrvatskom glasu« i »Spremnosti« te vjerni suradnik »Luči« do kraja (1942). Pratio je svu recentnu hrvatsku i svjetsku književnost, a zapažene studije, eseje i kritike objavio je o Budaku, Domjaniću, Sidi Košutić, Krleži, Nazoru, Nehajevu, Preradoviću, Remeti, Sudeti, Bourgetu, Claudelu, Galsworthyju, Huysmansu, Jammesu, Joyceu, Undset i drugima, o ekspresionizmu i modernom objektivizmu. Bio je član PEN-kluba. Uz izvrsno znanje francuskoga jezika, vladao je s još desetak svjetskih jezika pa je djela inozemnih pisaca čitao u originalu te preveo niz djela (S. Undset, F. Jammesa, F. Maurica i dr.).

Bio je zauzeti član Matice hrvatske i dvadeset godina član Matičine porote za dodjelu Demeterove nagrade, predavač u Pučkom sveučilištu, održavši uz to niz javnih radijskih i drugih predavanja, te suradnik »Hrvatske enciklopedije« za film, komparativnu književnost i teoriju književnosti. Tijekom rada u katoličkom pokretu godinama je bio predsjednik Hrvatskoga katoličkoga seniorata, utjecajni član Pax Romanae i drugih međunarodnih udruga katoličkih intelektualaca. Mnogo je putovao. Umro je u Zagrebu 22. veljače 1959, a pokopan je na Mirogoju uz nazočnost nadbiskupa Šepera i brojne poštovaoce.

Premda je, izuzevši nekoliko članaka, nakon II. svjetskog rata bio do demokratskih promjena književnopovijesno zanemaren odnosno podcijenjen, danas je zanimanje za nj oživljeno. Trajno su vrijedne mnoge njegove književne i filmske kritike i studije te dramaturško-teatrološke ocjene. Njegova duhovna baština u hrvatskoj kulturi živa je i danas. ■

STARA GRADIŠKA - NAJVEĆA KOMUNISTIČKA TAMNICA KATOLIČKOGA KLERA (5)

Robijanje zbog kritike
političkih endema

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamnjenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška, načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«.

Stipan Bunjevac

— Na temelju kakvih su sve presuda, koje su slijedile nakon sudskih farsa, robijali brojni katolički svećenici, vidi se tek površnim čitanjem obrazloženja nekih presuda. Tako je npr. bilo dovoljno da o. Budislav Benvin, franjevac konventualac, izjavi u privatnome razgovoru da je »Boris Kidrič nesvršeni student i da Tito i Kardelj nisu nikakvi stručnjaci« (isto, str. 194), i da bude poslan u starogradiški zatvor. Na tome je tragu osuđen i Eugen Konatić od Okružnog suda u Zadru »na 7 godina s prisilnim radom«, što je »klevetava najviše državne rukovodno« (str. 224). I Slovak Frano Konstantin Kovar, župnik u Radovinu kod Zadra, osjetio je na vlastitoj koži što znači dovesti pod upitnik veličinu i kult ličnosti ondašnje »narodne avangarde« jer je morao trpjeti torturu starogradiških zatvorskih čuvara samo zato što je izjavio da su »omladnici rukovodioci obični šmrkavci i da takovi ne mogu rukovoditi državnim aparatom« (str. 225).

Potpuno je, onda, očekivano lišenje slobode i osuda na prisilni rad Mate Krznara, svećenika iz Medimurja, koji je kao vjeroučitelj javno rekao da »drug Tito laže« (str. 228). Nisu samo najviši državni dužnosnici zakonski, kao politički endemi (rijetke biljne i životinjske vrste koje žive samo na jednome mjestu), bili zaštićeni od kritičkih tonova, nego i svi nositelji totalitarnog državnog sustava, među kojima su bili i pripadnici tzv. Jugoslavenske narodne armije. To je iskusio i franjevac o. Mladen Majnarić osuđen na 8 godina robije »što je kao vojnik JNA u svojoj jedinici govorio kako su oficiri nekulturni« (str. 231). A franjevac o. Ante Crnica morao je robijati samo zato što je napisao članak u kojemu je »iznio stav suprotan onima koji su osnovali Staleško udruženje katoličkih svećenika« (str. 202).

Na robiju zbog govora protiv pobačaja

Među tim »verbalnim deliktima«, za koje je uopće upitno jesu li doista izgovoreni jer su svjedoci često bili uhode komunističkih tajnih služba, najčešće se pojavljuje uopćena formulacija o »neprijateljskoj propagandi«, »simpatiziranju ustaškog pokreta« i »širenju fašističkog duha«. Tako je, prema presudi, »odgajao djecu u fašističkome duhu i širio neprijateljsku propagandu« hercegovački biskupijski svećenik Petar Nuić (str. 239-240), a hercegovački franjevac o. Jerko Mihaljević također je, prema presudi, »kao profesor franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu odgajao svoje đake u fašističkom duhu« (str. 237). Osim toga, o. Mihaljević je i u knjizi »Filozofija komunizma« »na najbestidniji način napao organizatore NOP-a i KPJ« (str. 238). Dr. Josip Salač, onodobni rektor zagrebačke bogoslovije, osuđen je jer je »kao poglavar

bogoslovnog sjemeništa organizirao druge da šire neprijateljsku propagandu« (str. 184). U riječkome bogoslovnom sjemeništu osuđen je prefekt Josip Kapš i skupina bogoslova jer su, između ostaloga, »spominjali da se u stvorenom sustavu progone Crkve, svećenici itd.« (str. 186). Zagrebački župnik župe sv. Petra dr. Marko Klarić također se, prema presudi, »neprijateljski odnosio prema NOP-u« (str. 223). I osnivanje crkvenih udruga radi poboljšanja vjerskoga i pastoralnoga života u župi bilo je često kažnjivo kao »osnivanje klerofašističkih organizacija«, kako je to doslovce zapisano u presudi Robertu Milanju, rođenome na Dugom otoku. Zvuči gotovo nevjerojatno da je u to doba i propovijedanje službenog crkvenog nauka i katoličkog morala nekim komunističkim »ribarima ljudskih duša« bio dovoljan razlog za osudu svećenika, kao što se to dogodilo dominikancu o. Milanu Šesniću, koji je osuđen na robijanje u Staroj Gradiški jer je u propovijedi »govorio protiv pobačaja« (str. 254). Na prisilni zatvorski rad morao je i o. Rajko Kraljev, franjevac trećoredac, zbog silno velikog »zločina«, što je »u drugoj polovici 1953. g. između ostalih primao i glasnik 'Ave Maria', koji izlazi u Americi, brojeve: 8 te 11 od 1953. g. kao i mjesec svibanj 1954« (str. 226).

U zatvor zbog struje i vojne vježbe

Pomalo je smiješna, iako splitskim franjevcima o. Venanciju Vargi i o. Rudiju Velniću sigurno baš i nije izmamila osmijeh na licima, presuda

Franjevac o. Ante Crnica morao je robijati samo zato što je napisao članak u kojemu je iznio stav suprotan onima koji su osnovali Staleško udruženje katoličkih svećenika«.

Okružnog suda Srednje Dalmacije u Splitu-Poljudu, kojom se osuđuju na zatvorske kazne zbog »prikličenja struje bez odobrenja poduzeća Hrvatske električne centrale Split« (str. 259). Među ove »laganije« prijestupe spada i izjava vukmaničkog župnika Matije Vlahovca, koji je osuđen čak na »tri godine strogog zatvora« što je u propovijedi izjavio da će se jednoga dana »umjesto crvenih zastava sa srpom i čekićem lepršati zastave s križem« (str. 261). Ni Marku Majstoroviću nije bila nimalo smiješna presuda na zatvorsku kaznu »što se nije odazvao na vojnu vježbu«. Naime, nakon što je dobio »poziv za rezervu«, nije se na nju odazvao tvrdeći kako za to »mora dobiti dekret od biskupa, tj. crkvenog poglavara« (str. 232). Slijedi nastavak popisa »starogradiških svećenika«:

161. Serafino Matello, Luigija i Delfine r. Dini, rođen 20. 7. 1889. u mjestu Cornado di Vicentina, pro-

● U samice, u kojima su zatočnici sustavno slamani fizički i psihički, bili su bačeni i brojni svećenici

vincija Vicenza, Italija, franjevac, boravak u Puli, 6 god.

162. Herbert Medić, Egona i Marije r. Gerstner, rođen 10. 11. 1913. u Čepinu, vojni dušobrižnik, 2 god.

163. Antun Medven, Mije i Marije r. Mahovlić, rođen 11. 10. 1889. u Medvenovoj Dragi, kot. Jaska, boravak Križ, 20 god.

164. Bernard Medvid, Josipa i Ane r. Zivaj, rođen u selu Radošić, kot. Sinj, franjevac, 3 god.

165. Božidar Medvid, Stjepana i Marije r. Jurun, rođen 2. 3. 1924. u Jelsi, boravak Gdinj na otoku Hvaru, 1,6 god., nakon izlaska ponovno je osuđen na 4 mjeseca.

166. Jozo Meštović, Ante i Mandre r. Perković, rođen 10. 10. 1906. u Klisu, kot. Imotski, franjevac, boravak u Imotskom, 10 god.

167. Jerko Mihaljević, Joze i Ruže r. Grabovac, rođen 6. 2. 1905. u selu Grab, kot. Ljubuški, franjevac, 10 god.

168. Robert Milanja, Šante i Mare r. Čuka, rođen 7. 6. 1913. u Zaglavu, Dugi otok, 2 god.

169. Stjepan Miler, Josipa i Eve r. Stanković, rođen 15. 11. 1929. u Rumi, boravak u Rajevu Selu, kot. Vinkovci, 6 mjeseci.

170. Bone Mirošević, Kuzme i Jake r. Žuvela, rođen 21. 1. 1915. u Veljoj Luci, kot. Korčula, franjevac, 9 god.

171. Ivan Miškulin, Antuna i Ane r. Novak, rođen 24. 4. 1873. u Sisku, boravak Bartolovec, 18 mjeseci.

172. Stjepan Mlinarić, Mije i Te-rezije r. Kontolić, rođen 4. 8. 1888. u Švaljkovcu, kot. Krapina, boravak Sveta Nedjelja kot. Samobor, 2,5 god.

173. Ivica Mršo, Petra i Bosiljke Žuljević, rođen 9. 4. 1929. u Bugojnu, BiH, bogoslov, boravak u Đakovu, 2,5 god.

174. Petar Nuić, Nikole i Roze r. Holak, rođen 29. 6. 1910. u Drinovcima, kot. Ljubuški, 8 god.

175. Vilim Nuk, Tome i Josipe r. Privšek, rođen 27. 4. 1900. u Zagrebu, boravak u Zagrebu, 6 god.

176. Josip Orlić, Josipa i Rozalije r. Šalić, rođen 25. 07. 1893. u Petrinji, 11 god.

177. Drago Paršić, Matije i Marije r. Plenković, rođen 1. 11. 1912. u Svetog Nedilji, otok Hvar, dominikanac, boravak u Gružu, 4 god.

178. Juraj Paša, Mate i Marije r. Kopričec, rođen 16. 11. 1907. u Molvama kot. Đurđevac, boravak u Zagrebu, 5 god.

179. Pavao Pašiček, Nikole i Magdalene r. Zajec, rođen 3. 11. 1909. u Bukovcu Donjem, kot. Zagreb, boravak u Gradini, kot. Virovitica, 20 god.

180. Mijo Pavišić, Stjepana i Marije r. Horvat, rođen 22. 9. 1912. u Kurilovcu kot. Velika Gorica, stalni boravak u Križevcima, 1 god.

181. Tiburcije Pavlek, Andrije i Katarine r. Galić, rođen 15. 5. 1887. u Mihovljanina, kot. Zlatar, franjevac, brat laik, boravak u Zagrebu, 1 god.

182. Ivan Pavlinović, Stjepana i Vice r. Borić, rođen 30. 10. 1908. u Podgori, Makarska, 3 god.

183. Stjepan Pavunić, Josipa i Ante r. Stovrak, rođen 13. 8. 1875. u Virju, boravak u Koprivnici, 20 god.

184. Ive Pedišić, Marka i Marije r. Pedišić, rođen 4. 6. 1904. u Pašmanu, 4 god.

185. Nikola Pedišić, Šime i Šimice r. Škroko, rođen 14. 11. 1908. u Banju na otoku Pašmanu, kot. Zadar, 3,5 god. Nakon izlaska iz zatvora ponovno osuđen na 2 god.

NASTAVLJA SE

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Josip Blažina Jožčenko,
humorist i posljednji
urednik katoličkog
dnevnika

Vladimir Lončarević

Kada sam prije petnaestak godina počeo »kopati« po našim knjižnicama u potrazi za nepoznatim poglavljima naše kulturne povijesti, jedno od prvih imena na koje naidoh bijaše potpis Jožčenko uz naslove crtica i humoreski u »Hrvatskoj straži«. U pravi mah, valjda po asocijaciji na Zoščenka, pomislih da se radi o prijevodima kakva ruskog pisca odnosno tekstovima kojega emigranta, kakvih je u to doba bilo po našem katoličkom tisku - među takvima bijahu Konstantin Rimarić Volinski, istaknut suradnik Marakovićev u »Hrvatskoj prosvjeti«, ili profesor Sergije Vladimirovič Štejn, koji se obratio na katolicizam - pa se posljednje nemalo iznenadnih kada otkrih da je riječ o našem piscu, i to svećeniku Josipu Blažini. Mislim da ga je prvi u nas izvukao iz zaborava Branimir Donat u svojoj knjizi »Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika«, koji ga se sjećao iz dječakih dana »jer je bio duhovit i drag čovjek«. Pa iako bijaše prije svega pripovjedač, zaslužio je Blažina biti prikazan u tom pjesničkom kolu.

Josip Blažina rođen je 14. ožujka 1905. u Križišću, čuvenom križištu svih onih koji starom cestom idu od goranskih »vrata« k Crikvenici. Pohadao je pomorsku akademiju u Bakru, kratko radio kao činovnik na državnim željeznicama, no osjetivši svećeničko zvanje, polazi na studij bogoslovije te u lipnju 1932. biva zaređen za svećenika. Od godine 1938. do 1941. bio je upravitelj župe sv. Jurja na Trsatu. »Nekako u to vrijeme osnovao je senjski biskup mons. Ivan Starčević tjednik 'Istina' za vjerske i kulturne potrebe svojih vjernika i Blažinu je imenovao glavnim urednikom, što je bio sjajan potez, jer je Blažina razvio«, točno zapaža u bilješci u njemu njegov prijatelj Pavao Tijan, »Istinu« u važan i utjecajan organ u čitavom Hrvatskom Primorju. »Istina« je izlazila na Sušaku od 7. siječnja 1934. do posljednjega broja 31. ožujka 1941. jer je Blažina nakon talijanske okupacije otišao u

Zagreb. Tu je tiskao knjižicu »Boj volova i tankova« - humoristične priče o svojim vojničkim danima u starojugoslavenskoj vojci u rasulu. Početkom 1941. odnosno nakon što od 24. siječnja katolički dnevnik »Hrvatska straža« mijenja ime u »Hrvatski glas«, postaje na nekoliko mjeseci, do prestanka izlaska 31. kolovoza, njegov glavni urednik (bio je to posljednji broj nekog katoličkog dnevnika u Hrvatskoj sve do danas!). Uskoro, ali samo do lipnja 1942. urednik je tjednog ilustriranog magazina »Nedjeljne vesti«, a zatim sve do potkraj rata uređuje »Hrvatski šaljivi i zabavni tjednik« »Šilo«. Godine 1944. i 1945. uredio je humoristični novinarski kalendar »Vrabčev cvrkut«. U svibnju 1945. povlači se u Austriju, da bi završio u Južnoj Americi gdje je bio dušobrižnik u više samostana. Umro je 13. prosinca 1987. u Cochabambi u Boliviji.

Osim u spomenutim listovima, Blažina je razne tekstove, prije svega humoristične, objavio prije rata u »Hrvatskoj straži«, tijekom rata u »Spremnosti« i »Hrvatskom narodu«, a u inozemstvu u Lendičevu »Glasu sv. Antuna« i Nikolićevoj »Hrvatskoj reviji«. Povremeno je i prevodio, a od većih djela izišao je 1939. njegov prijevod znamenite Chester-tonove knjige »Otac zapadne kulture sv. Toma Akvinski«.

U rukopisu je ostavio roman »Suton«, o kojemu je s velikim uvažavanjem, na temelju objavljena ulomka u Nikolićevoj »Hrvatskoj reviji«, pisao Branimir Donat kao o djelu koje korespondira s prozom Vjekoslava Majera, pri čemu kroza svoje likove Blažina aludira na prve međuratne književne scene u Zagrebu Tina Ujevića, Dobrišu Cesarića, Frana Alfirevića, koje je sve osobno dobro poznao, i na boemski život toga vremena.

Svakako, intrigira već činjenica da je jedan svećenik književnu inspiraciju nalazio u temama koje kao da svjetlosnim godinama odudaraju od svećeničkog života. No već i površan pogled na taj, kao i mnoge druge podatke vezane za razne vidike kulturnoga rada katolika, od zabavnih večeri u sklopu Hrvatskog katoličkog kasina, o čemu se na ovim stranicama pisalo prošle godine, do mnogih drugih kulturnih sadržaja »lakšeg« tipa, upućuju na to da su katolici u hrvatskoj kulturi bili zaista mnogostruko prisutni. Kada je pak o Blažini riječ, sasvim je jasno da njegov ne mali književni opus treba iščitati i dostojno vrednovati, ne samo kao kuriozitet, nego prije svega kao kulturnu i književnu činjenicu koja zaslužuje pozornost. Na našem naraštaju ostaje da se zapita koliko je žalosne znakovitosti u faktu da je posljednji urednik jednog katoličkog dnevnog lista bio - humorist! ■

U rukopisu je ostavio roman »Suton«, o kojemu je s velikim uvažavanjem pisao Branimir Donat kao o djelu koje korespondira s prozom Vjekoslava Majera, u kojem aludira na prve međuratne književne scene u Zagrebu Tina Ujevića, Dobrišu Cesarića, Frana Alfirevića.

STARA GRADIŠKA - NAJVEĆA KOMUNISTIČKA TAMNICA KATOLIČKOGA KLERA (6)

Izgubio im se svaki trag!

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamničenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«.

Stipan Bunjevac

— Stradanje katoličkog klera u staro-gradiškome zatvoru treba se, razumljivo je se, promatrati u kontekstu općerhvatškog stradalništva jer su tamo rojili i živote položili brojni hrvatski rodoljubi i domoljubi. O odnosu prema njima i njihovim obiteljima onodobnih »narodnih vlasti« dr. Franić piše: »One osuđenike koji su pokopani na groblju obitelj nije mogla prenijeti u mjesto rođenja ili boravka, nego tek kada im istekne kazna. Međuvremeno su ponekad čistili groblje, pa bi posmrtni ostaci bili prekopani. Ako su bili osuđeni na više godina, pomrli su njihovi članovi obitelji, pa im se izgubio svaki trag« (isto, str. 10-11). Dr. Franić donosi još nekoliko, u prvi mah prilično šokantnih, ali i očekivanih primjera koji govore da je »znatan broj osuđenika umro jer im navrijeme nije pružena efikasna medicinska pomoć« (isto, str. 11).

Mukotrpnim istraživanjem završene dokumentacije dr. Franić je došao do poimeničnog popisa s 293 žrtve koje su skončale u KPD-u Stara Gradiška. Umrlo ih je od raznih bolesti i zbog teških neljudskih i nehygieničkih uvjeta 176, a ubijeno ih je u zatvoru ili pri pokušaju bijega 117. Najmlađi među njima Ljubo Barut imao je samo 21 godinu (isto, str. 20), a najstariji Ivan Heneberg, 70 godina (isto, str. 38).

Popis svećenika, redovnika i bogoslova, starogradiških uznika se nastavlja:

186. Nikola Pedišić, Marijana i Marija r. Sandrić, rođen 2. 12. 1921. u Tkotu, 3 god.

187. Vinko Pehar, Ivana i Ane r. Ivanović, rođen 17. 1. 1910. u Mučnoj Reci, kot. Koprivnica, franjevac konventualac, boravak u Vinkovcima, 7 god.

188. Polikarpo Pehrec, Stjepana i Marije r. Vrček, rođen 30. 1. 1915. u Biškupcu, kot. Varaždin, franjevac, boravak u Trsatu, 1 god. i 4 mjeseca.

189. Ivan Perhač, Adama i Marije r. Kočandi, rođen 8. 2. 1879. u

Goričanu kod Preloga, boravak u Kratečkom, 20 god., preminuo je u zatvoru 17. 5. 1947.

190. Danilo Perkan, Ivana i Stanislave r. Škrilj, rođen 21. 8. 1914. u Trnovu kod Ilirske Bistrice, Slovenija, boravak u Rijeci, 7 mjeseci.

191. Nikola Petrović, Ivana i Ruže r. Amidžić, rođen 2. 9. 1914. u Donjim Hrgovima kod Gradačca u BiH-u, bogoslov, boravak u Zagrebu, 2 god.

192. Zvonko Petrović, Ivana i Ane r. Zane, rođen 22. 12. 1931. u Kaknju, BiH, boravak u Zemunu, 2,5 god.

193. Mijo Pezelj, Ivana i Marije r. Blažević, rođen 6. 10. 1929. u Ličkom Petrovom Selu, bogoslov, boravak u Rijeci, 3 god. i 4 mjeseca.

194. Ante Pilepić, Antuna i Kate r. Murin, rođen 7. 5. 1887. u Malom Lošinju, boravak u Splitu, 4 god.

195. Franjo Pizent, Antona i Josipe r. Mihečić, rođen 2. 7. 1898. u Bribiru, kot. Crikvenica, boravak u Karlobagu, 3 god.

196. Vladimir Poljak, Eduarda i Evgenije (nepoznato djevojačko prezime majke), rođen 14. 6. 1894.

One osuđenike koji su pokopani na groblju obitelj nije mogla prenijeti u mjesto rođenja ili boravka, nego tek kada im istekne kazna. Međuvremeno su ponekad čistili groblje, pa bi posmrtni ostaci bili prekopani.

u Zagrebu, franjevac, brat laik, boravak u Zagrebu, 3 god.

197. Puhl Fabijan, Mije i Roze r. Stein, rođen u Gorjanima, kot. Đakovo, boravak u Đakovu, 1,5 god.

198. Ante Radić, Luke i Kate r. Aras, rođen 3. 6. 1897. u Šibeniku, boravak u Zagrebu, 5 god.

199. Boško Radielović, Franje i Olge r. Jovin, rođen 12. 5. 1930. u Nišu, boravak u Zemunu, 1,5 god.

200. Julijan Ramljak, Luke i Mare r. Odak, rođen 5. 11. 1918. u Siveriću, kot. Drniš, franjevac, boravak u Drnišu, 18 god.

201. Metod Ramljak, Ilije i Marije r. Tomić, rođen 1. 3. 1893. u Siveriću, kot. Drniš, boravak u Višovu, 6 god.

202. Rajmund Rendulić, Pavla i Marije r. Matijašević, rođen 15. 10. 1908. u Bogdanovcima, kot. Vukovar, franjevac, vojni dušobrižnik, 3 god.

203. Božo Ribarić, Andrije i Kate r. Beg, rođen 25. 12. 1906 u Banjolu na otoku Rabu, boravak u Barbatu, kot. Rab, 5 god.

204. Vice Rosandić, Andrije i Pere r. Pavlinović, rođen 25. 4. 1899. u Podgori, kot. Sinj, franjevac, boravak u Ogorju, općina Muć, 1 god. i 10 mjeseci.

205. Petar Rudan, Stjepana i Kate r. Srhoj, rođen 3. 5. 1887. u mjestu Bogomolje na otoku Hvaru, boravak u Milni na otoku Braču, 2 god.

206. Antun Rugani, Mirka i Rozalije r. Lazar, rođen 12. 2. 1906. u Križovljanu, kot. Varaždin, boravak u Bednji, kot. Ivanec, 2 god.

207. Arsenio Ružić, Franje i Ide r. Širola, rođen 21. 11. 1912. u Rijeci, boravak u Rijeci, 10 god.

208. Josip Salač, Antun i Franciske r. Douda, rođen 22. 1. 1908. u Daruvaru, boravak u Zagrebu, 4 god. i 3 mjeseca.

209. Ivon Samardžija, Marka i Marije r. Žulj, rođen 11. 9. 1914. u mjestu Luka kod Grahova, BiH, franjevac, boravak u Kninu, 1 god.

210. Josip Sanković, Ivana i Elizabete r. Murat, rođen 16. 3. 1913. u Srijemskim Karlovcima, boravak u Zagrebu, 13 god.

211. Stjepan Santo, Vendela i Roze r. Horvat, rođen 17. 1. 1910. u Kozarevcu, kot. Đurđevac, 5 god.

212. Tomo Severović, Alekse i Ane r. Vukčević, rođen 8. 2. 1879. u Stojdragi na Žumberku, boravak u Križevcima, 8 god. Umro je u zatvoru 14. 2. 1951.

213. Grgo Sikirić, Roka i Ane r. Šimunić, rođen 13. 2. 1925. u Bibinju kod Zadra, franjevac, boravak u Splitu, 1 god.

214. Alojz Slaviček, Ignaca i Matilde r. Lukačić, rođen 7. 5. 1918. u Prelogu, boravak u Kotoribi, 4 god.

215. Josip Sodar, Mije i Ane r. Šipek, rođen 15. 2. 1917. u Peščenici, kot. Varaždin, boravak u Virju, kot. Đurđevac, 1 god.

216. Nikola Soldo, Ilije i Jele r. Buntić, rođen 30. 5. 1917. u Hrasnom kod Stolca, BiH, boravak u Zagrebu, 15 god.

217. Josip Sparožić, Josipa i Dorotheje r. Volarić, rođen 21. 7. 1882. u Vrbniku, boravak u Štivicu kod Starog Petrovog Sela, 1,5 god.

218. Antun Specijarić, Antuna i Marije r. Lesica, rođen 1. 6. 1908. u Svetom Vidu na otoku Krku, boravak u Dobrinju na istoimenom otoku, 7 mjeseci.

219. Marko Stanić, Juraja i Marije r. Burić (Krile), rođen 4. 2. 1913. u Komiži na otoku Visu, 1 god.

220. Josip Sukner, Nikole i Ane r. Benko, rođen 10. 9. 1915. u Potoku, kot. Kutina, boravak u Gornjoj Jelenskoj kod Popovače, 6 god.

221. Ivan Šalić, Pavla i Magdalene r. Grgić, rođen 23. 6. 1911. u Bebrini, kot. Slavonski Brod, boravak u Zagrebu, 12 god.

222. Jakob Šeb, Mije i Ane r. Mihekevec, rođen 28. 1. 1895. u Svetom Ivanu Zelini kod Zagreba, boravak u Osijeku, 20 god.

223. Milan Šesnić, Jure i Vice r. Šćepanović-Zelanović, rođen 12. 7. 1913. u Humcu na otoku Braču, dominikanac, boravak u Splitu, 2 god.

224. Frane Šešelja, Mate i Zorke r. Čuka, rođen 26. 12. 1931. u Zaglavu na Dugome otoku, franjevac trećoredac, boravak u Splitu, 5 god.

NASTAVLJA SE

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Aleksandar Gahs, etnolog svjetskog glasa

Vladimir Lončarević

Meu istaknutim kulturnim djelatnicima, ujedno znanstvenicima, na poseban se način ističe ime prvaka hrvatske etnologije, svećenika i profesora mons. dr. Aleksandra Gahsa.

Rođen je u Požegi 10. srpnja 1891. Nakon završene gimnazije 1910. započeo je studij medicine u Beču, ali ga prekidala da bi 1911. upisao, a 1915. završio teologiju u Zagrebu i bio zaređen za svećenika. U svećeničkoj službi bio je u Hrvatskoj Kostajnici od 1915. do 1916. u Kutjevu od 1916. do 1919. zatim u Zagrebu 1919. godine. Od 1919. do 1920. bio je učitelj u Maloj gimnaziji u Krapini, odakle odlazi na viši studij teologije u Lyon, gdje je 1921. doktorirao. Neko je vrijeme u Belgiji, a potom od 1921. do 1923. u Beču sluša predavanja o Wilhelma Schmidta iz etnologije i prapovijesti, što ga je učinilo privrženikom bečke etnološke škole. God. 1923. vratio se u domovinu te postao nastavnik na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, na Katedri za uporednu nauku o religijama, koja je bila »prva katedra s doista etnološkim sadržajem« (prof. dr. V. Belaj). God. 1924. imenovan je izvanrednim, a već 1926. redovitim profesorom Sveučilišta u Zagrebu, što već dovoljno govori o njegovoj znanstveničkoj suverenosti. God. 1960. umirovljen je, a umro je u Zagrebu 1. prosinca 1962. te pokopan u Požegi.

Teme njegovih istraživanja, znanstvenih i publicističkih radova na hrvatskom i njemačkom jeziku bile su etnografija, etnologija, prapovijest (antropogeneza, paleoantropologija, paleolitik), povijest religija, magija, ezoterijski kultovi, šamanizam, a u tom sklopu bavio se napose sibirskim narodima i njihovom kulturnom baštinom. Više opsežnih znanstvenih radova objavio je u »Bogoslovskoj smotri« (»Znanost religija u teologiji: prema filozofiji i apologetici, a onda i prema etnologiji«, »Metoda etnologije i hijerologije«, »Religija prakulture«, »Kakav je brak bio u početku?«, »Sveti dani' kod primitivnih naroda« itd.) te u nizu inozemnih znanstvenih zbornika. Uz to, taj je »drugi Požežanin«, kako je sam sebe nazivao, misleći na prvoga, etnologa istraživača Afrike Dragutina Lermana, bio suutemeljitelj Etnološkog društva u Leipzigu, sudjelovao je u nizu znanstvenih skupova širom Europe, a radi proučavanja građe boravio je u muzejima u Beču, Hamburgu i Kopenhagenu te sâm istraživao diluvijalnu špilju nedaleko od Nürnberga. Bio je, uz ostalo, suradnik »Hrvatske enciklopedije«, a u izdanjima »Hrvatske bogoslovne akademije« izašle su mu poznate studije »Krapinski čovjek i njegovi suvremenici« (1928) i »Historijski razvoj porodice« (1932). God. 1924. tiskao je knjigu »Buddhizam« u izdanju »Popularne naučne knjižnice Hrvatskog katoličkog narodnog saveza«. Pisac je opsežnih djela »Religija i magija u povijesti ljudskog roda« (1946) te »Znanost i religija« (1952), objavljenih kao skripta. Njegovo je glavno, ne posve dovršeno

životno djelo na njemačkom »Studije o ezoterijskim kultovima i o ljudskim žrtvama«.

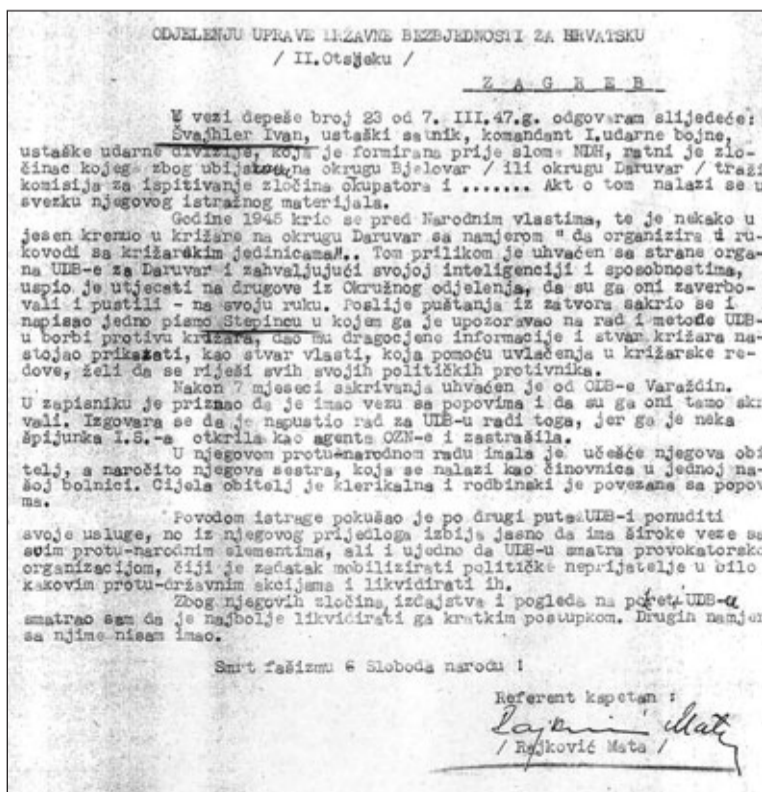
Uza svoj znanstveni rad, gajio je veliku ljubav za misije, pa je često slavio sv. misu na tu nakanu, a od 1930. do 1942. bio je glavni urednik lista »Crnce - misijskog mjesečnika sa slikama za katoličku mladež«.

Nije bio samo znanstvenik nego i popularizator tema iz područja kojima se bavio, pa je održao desetak predavanja u »Pučkom sveučilištu«, a 1932-1933. održao je tečaj iz etnologije, etnografije i pretpovijesti na Radiostanici Zagreb.

»Gahs je stekao svjetski ugled kao istaknuti poznavatelj ezoterijskih kultura, šamanizma i s njime povezanih kultura sjevernosibirskih naroda. Pritom mu je mogućnost čitanja ruskih radova u izvorniku olakšala rad na izvorima, što mu je donijelo ugled i među sovjetskim etnolozi- ma koji su inače, po službenoj dužnosti, žestoko napadali bečku kao buržoasku, reakcionarnu i papističku« (V. Belaj). »Osobito je hvale vrijedno njegovo zanimanje za mjesto i značenje Najvišeg Bića u religijama mnogih naroda«, ističe dr. Manda Svirac. »To je ideja osob- nog bića, koje svojim osobinama nadvisuje sve što postoji. Svuda je 'stvoritelj i proizvođač svijeta', ili baram glavnih njegovih dijelova, makar taj svijet bio i vrlo malen.«

O značajnim crtama njegove ličnosti slikovito govori i podatak da je, kako navodi fra Aleksa Benigar u čuvenoj biografiji bl. kardinala Stepinca, Gahs god. 1932. bio »nuncijev kandidat« za nadbiskupa koadjutora. Gahs, »uzoran svećenik, velik učenjak«, piše, »je jedva jedvice pristao na ovu kandidaturu. Dne 10. kolovoza 1932. msgr. Pacini [nuncij, prim. V. L.] predao je kraljevskoj vladi u Beogradu prijedlog, da dr. Gahs bude imenovan koadjutorem. Protiv te kandidature je najenergичnije ustao kralj Aleksandar jer da ga je dr. Gahs u dva navrata napao u jednom predavanju. Navodno je kralj rekao: Ne mogu vladati dva Aleksandra!«

Iznimno načitan, izvršne memorije, velikog radnog kapaciteta, vrlo skroman, istinoljubiv u životu i znanstvenom radu, skriven dobrotvor sirotinje i bogoslova, kon- templativan, duboke pobožnosti, bio je primjer mnogima i potaknuo više obrađenja. Bilo bi hvale vrijedno da se tom velikom kulturnom i znanstvenom pregaocu, rodni grad i domovina oduže makar najskromnijim spomenom. ■

● Dopis Udbina referenta Mate Rajkovića koji, uz ostalo, spominje da je domobranskome satniku Ivanu Švajhleru »cijela obitelj klerikalna i rodbinski povezana s popovima«, te »da je najbolje likvidirati ga kratkim postupkom«

Poznata su imena odgovornih za zločine

Popis biskupijskih i redovničkih svećenika, redovnika braće laika i bogoslova, utamničenih u zloglasnom komunističkom logoru Stara Gradiška, načinjen je s neznatnim izmjenama i dopunama temeljem knjige Augustina Franića: »KPD Stara Gradiška, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika«.

Stipan Bunjevac

— Nastojeći prikazati sudbine pobijenih i od bolesti umrlih zatočenika, dr. Franić je citirao i zatvorske dokumente u kojima se spominju službene osobe koje su (ne)izravno povezane s njihovom smrću: načelnici MUP-ova Odjela za izvršenje kazne Josip Manolić i Petar Müller, upravnici zatvora Đuka Vasić, Ivan Kosak i Mirko Uzur, v. d. upravitelj Rudolf Habečić, pomoćnici upravnika: Stevo Grbić i Srećko Župan, referent zatvorske Udbe Stojan Zuber, Udbin referent kapetan Mata Rajković, šef zatvorske VIII. odjela izolacije i samica Drago Piščević, načelnik odjela Simo Tomić, nadzornik straže Jovo Golić, zamjenik komandira straže Nikola Stanivković, stražari: Branko Pavlović, Marko Kozarac (za kojega stoji da je bio »višestruki ubojica«) i Vlado Višnjik, šef Odsjeka za potraživanje Uprave javne bezbjednosti Vlado Vukres, upravitelj zatvora SUP Zagreb Cvetko Kraina i drugi.

Popis svećenika robijaša se završava:

225. **Milan Šetka**, Marka i Jele r. Šetka, rođen 23. 5. 1917. u Desnami, kot. Metković, franjevac, boravak u Metkoviću, 3,5 god.

226. **Josip Šimečki**, Siksta i Barbare r. Penić-Ivanko, rođen 5. 1. 1909. u Krašiću, boravak u Zagrebu, 14 god.

227. **Mate Šimunić**, Andrije i Marije r. Bašić, rođen 26. 2. 1903. u Donjem Docu kod Omiša, boravak, 5 god.

228. **Mijo Škvorc**, Jakova i Ane r. Lalić, rođen 3. 9. 1919. u Ruševu kod Križevaca, isusovac, boravak u Zagrebu, 2 god.

229. **Petar Šokčević**, Ivana i Marije r. Babogredac, rođen 28. 6. 1935. u Bošnjacima kod Županje, bogoslov, boravak u Đakovu, 1 god.

230. **Rafael Šolić**, Filipa i Jule r. Đuranović, rođen 14. 7. 1913. u Mihaljcu kod Slavonske Požege, franjevac, boravak u Klanjcu, 2 god.

231. **Andro Štambuk**, Nikole i Kate r. Štambuk, rođen 14. 5. 1913. u Selcima na otoku Hvaru, boravak u Hvaru, 2 god.

232. **Franjo Talan**, Stjepana i Ane r. Petričević, rođen 18. 9. 1914. u Goli, kot. Koprivnica, boravak u Zagrebu, 2 god. i 3 mjeseca.

233. **Josip Telebar**, Mije i Barbare r. Bunić, rođen 15. 11. 1904. u Slivarskom kod Ivanca, boravak u Humu na Sutli kod Pregrade, 7 god.

234. **Antun Toljanić**, Ivana i Marije r. Volarić, rođen 16. 7. 1912. u Vrbniku na otoku Krku, boravak u Novalji na istoimenome otoku, 2 god.

235. **Josip Tomljenović**, Ivana i Roze r. Hauman, rođen 26. 5. 1909. u Brodskome Brdu, kot. Slavonki Brod, boravak u Svilaju kod Slavonkog Broda, 13 god.

● Za vrijeme izdržavanja kazne u KPD Stara Gradiška preminuli su svećenici (po abecednom redu prezimena): o. Leonard Bajić, Ivan Becker, Franjo Bortas, o. Anselmo Canjuga, Karlo Gruičić, Mihovil Kolarić, Stjepan Kovačić, Jakob Ladić, Ivan Perhač, Tomo Severović, i Petar Turkalj

236. **Bernardin Topić**, Martina i Pere r. Ramljak, rođen 10. 1. 1889. u Siveriću, kot. Sinj, boravak u Sinju, 20 god.

237. **Franjo Topić**, Martina i Pere r. Ramljak, rođen 20. 10. 1882. u Siveriću, kot. Sinj. Boravak u Rupama, kot. Šibenik, 12 god.

238. **Benko Tulić**, Marina i Jake r. Protić, rođen 31. 3. 1914. u Blatu na otoku Korčuli, franjevac, boravak u Splitu, 12 god.

240. **Petar Turkalj**, Ivana i Kate r. Lukač, rođen 28. 5. 1891. u Slunj, franjevac trećoredac, boravak u Splitu, 12 god. Umro u zatvoru 17. 7. 1948.

241. **Serafin Tvrtković**, Aleksandra i kate r. Kopic, rođen 28. 12. 1898. u Kreševu, kot. Fojnica, BiH, franjevac, boravak u Zagrebu, 1 god.

242. **Jerko Valković**, Josipa i Urse r. Hrbić, rođen 5. 8. 1920. u Vrbniku na otoku Krku, franjevac, boravak u Rijeci, 3 god.

243. **Josip Valjak**, Stjepana i Dore r. Valjak, rođen 13. 4. 1877. u Lemešu Ravenskom, kot. Križevci, boravak u Križevcima, 20 god.

244. **Venancije Varga**, Ivana i Karoline r. Pfeifer, rođen 27. 9. 1910. u Vukovaru, franjevac, boravak u Splitu, 8 mjeseci.

245. **Rudi Velnić**, Petra i Antice r. Juranić, rođen 10. 11. 1894. u Krku, franjevac, boravak u Splitu, 1 god.

246. **Ivica Vešligaj**, Hinka i Ane r. Gmajnić, rođen u mjestu Hromec, kot. Krapina, franjevac konventualac, brat laik, boravak u Šibeniku, 5 god.

247. **Josip Visković**, Marka i Lucije r. Simić, rođen 21. 3. 1915. u Tučepima, kot. Makarska, franjevac, boravak u Zagrebu, 15 god.

248. **Ambroz Vlahov**, Franje i Marije r. Mijat, rođen 1. 12. 1895. u mjestu Šepurine na otoku Prviću, kot. Šibenik, franjevac konventualac, boravak u Zagrebu, 9 god.

249. **Matija Vlahovec**, Alojza i Ane r. Bakota, rođen 25. 2. 1916. u Buzinu kod Zagreba, boravak u Vukmantiću kod Karlovca, 2 god.

250. **Alojzije Vojvoda**, Mije i Marije r. Dolenc, rođen 4. 6. 1912. u Donjem Vidovcu, kot. Prelog, boravak u Prelogu, 1 god.

251. **Ivan Vragović**, Ladislava i Dorice r. Mikulčić, rođen 25. 12. 1922. u Ljubešćici kod Varaždinskih Toplica, uhićen u Splitu na služenju vojnoga roka i optužen na 7 god., u KPD Staroj Gradiški proveo nešto više od mjesec dana.

252. **Ćiril Vrcan**, Ivana i Kate r. Alagić, rođen 18. 2. 1892. u Velikom Brdu, kot. Makarska, franjevac, boravak na Visovcu, 8 god.

253. **Frane Vučetić**, Šimuna i Jakice r. Petković, rođen 26. 5. 1879. u Veloj Luci na otoku Korčuli, boravak u Dubrovniku, 6 god.

254. **Josip Vukelić**, Josipa i Marije r. Smiljan, rođen 3. 1. 1886. u Bakru, boravak u Petrinji, 20 god.

255. **Hinko Weber**, Hinka i Ane r. Hadik, rođen 4. 10. 1913. u Zavidovićima, kot. Žepče, BiH, boravak u Ogulinu, 10 god.

256. **Ivan Zorica**, Ivana i Božice r. Lucin, rođen 9. 2. 1919. u Biogradu, boravak u Biogradu, 1 god.

257. **Krešimir Zorić**, Tome i Stane r. Baranović, rođen 7. 1. 1901. u Šibeniku, boravak u Šibeniku, 12 god.

258. **Silvestar Zubić**, Stjepana i Cecilije r. Šćuka, rođen 29. 4. 1909. u Đurđevcu, franjevac, boravak u Osijeku, 4 god.

259. **Norbert Žalig**, Stjepana i Ane r. Pozderac, rođen 9. 11. 1902. u mjestu Benica u Donjoj Lendavi, 2 god.

260. **Ilija Živković**, Lovre i Marije r. Dabić, rođen 14. 9. 1910. u Štitaru, kot. Županja, boravak u Đakovu, 2 god.

261. **Đuro Žmegač**, Stjepana i Marije r. Šipek, rođen 14. 4. 1915. u mjestu Ladanje Gornje, kot. Varaždin, salezijanac, boravak u Zagrebu, 5 god.

262. **Leonard Žunić**, Leonarda i Franjice r. Sertić, rođen 27. 1. 1893. u Prilišću, kot. Karlovac, boravak u Bjelovaru, 12 god.

ZAVRŠETAK

Mole se ponovno svi čitatelji da sjećanjima, saznanjima i novim povijesnim činjenicama nadopune ili isprave podatke na popisu »stargradiških« klerika.

Ivan Delalle - poeta starina

Vladimir Lončarević

Meu znamenitim Trogiranima prošloga stoljeća na poseban se način ističe ime dr. Ivana Delalle, svećenika, književnika i povjesničara umjetnosti.

Rođen je u Trogiru 13. studenoga 1892. Osnovnu školu završio je u Trogiru, a klasičnu gimnaziju u Splitu 1911. Studij bogoslovije završio je u Zadru, a za svećenika je zaređen u Splitu 1915. Od sredine 1916. do kraja 1918. župni je vikar u Trogiru, a 1919. istu službu obavlja pri katedrali u Splitu. Od 1920. do 1922. predaje na biskupskoj gimnaziji, a od 1. ožujka 1923. imenovan je vjeroučitelj u pučkim školama u Splitu. Budući da se intenzivno kod don Frane Bulića zanima za arheologiju, on ga potiče da pođe na studij kršćanske arheologije na Papinskom institutu za kršćansku arheologiju u Rimu, gdje je diplomirao 1929, a doktorirao 1930. disertacijom »Kapela solinskih mučenika u sv. Ivanu Lateranskom«. God. 1933. izabran je u banskog vijećnika u Splitu i općinskog vijećnika u Trogiru, ali se, razočaran, uskoro povukao s funkcija. Bio je začetnik liturgijskog pokreta u nas i predsjednik 1936. godine osnovanog »Interdijecezanskog liturgijskog odbora«, a zajedno s bratom Josipom stalni je suradnik revije »Život s Crkvom«. Kada je Odbor obnovljen 1955, njegov je član.

Don Ivan Delalle svestrano se zanimao za umjetnost, a osnovnu umjetničku izobrazbu držao je svećeničkom dužnošću. Još u biskupijskom sjemeništu u Splitu osnovao je »Beletristično-umjetničku sekciju zbora bogoslovske mladeži«. A od prvoga članka 1913. u »Luči« - po čemu ponovno vidimo neizmjernu važnost toga časopisa za spisateljsku izobrazbu katoličke inteligencije! - do 1941. objavio je oko pet stotina raznih tekstova, od feljtona i članaka o slikarstvu, kiparstvu, arhitekturi, arheologiji, glazbi, redovništvu i liturgiji, crkvama i samostanima, različitim povijesnim pitanjima, do putopisnih zapisa, eseja, književnih i kazališnih kritika i prikaza. Objavio je studije o francuskim piscima L. Bertrandu, L. Bloyu, G. Goyau, o Cervantesu i Croceu te dao zapažene prikaze djela F. Mistrala, Ch. Peguya, G. K. Chestertona, S. Tomašića, A. Matasovića, A. Petravića, A. Barca i dr. Posebno je pratio likovne umjetnosti, a sa sugrađaninom slikarom Emanuelom Vidovićem prijateljevao je te napisao katalog i članke o njegovu slikarstvu. Osim u »Luči« i »Hrvatskoj prosvjeti«, pisao je u katoličkim dnevnicima »Narodnoj politici« i »Hrvatskoj straži«, te u »Novom dobu«, »Jadrano«, »Blagovesti« i dr., svjedočeci nevjerojatnu širinu znanja i sposobnost poetskog stiliziranja i najegzaktijih tema. Bio je ujedno i ilustrator svojih tekstova. Kratko je uređivao novine »Jadrano«, a 1921. pokrenuo je u Splitu književnu reviju »Renesansa«, ali nije imao sredstava da je održi. God. 1922. u suatorstvu s prof. Girometom objavljuje publikaciju »Marjan«.

Svoj čuveni »Trogir, vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu«, prvi kulturno-povijesni vodič o nekom hrvatskom gradu, objavio je 1936. Sam Delalle piše da ga je napisao ne samo za turista nego i za svakoga tko nema vremena ispitivati stare knjige i kamenje, pa je »izgubio smisao lijepog lokalnog građanskog patriotizma, te jezgre zdrave domovinske ljubavi, blagorodnosti i zajednice«. Sam je vodio posjetitelje Trogirom i zanosnom riječi tumačio ljepote drevnoga grada. Slijedom te ljubavi, potaknuo je osnivanje »Društva za proučavanje i zaštitu starina 'Radovan'«, kulturnog društva »Berislavić« (Petar Berislavić, veliki ban i biskup rođen je u Trogiru, prim. V. L.) te »Društva za unapređenje turizma«. Potkraj prosinca 1940. bio je organizator proslave 700. obljetnice Radovana portala.

Uz ostalo, bio je suradnik »Hrvatske enciklopedije«, ali je talijanskom okupacijom Dalmacije ta suradnja nasilno prekinuta, a prekinut je i sav drugi Delalleov spisateljski rad. Iako su mu i nakon II. svjetskog rata, kao i prije rata, nuđene neke svjetovne službe, sve je odbio, pa mu je onemogućeno javno djelovanje.

»Zapamtio je raspad Austro-Ugarske Monarhije. Doživio je dva svjetska rata, komunističku revoluciju, sekularizaciju, industrijalizaciju... Raspada se njegov Picolo mondo antico... Rastaću se zapravo pramenovi srednjovjekovlja što su se zadržali do 20. stoljeća. Propadaju do tada nedirnuti krajolici i ambijenti. Razlažu se i društveni krajolici.« No »povijest je za don Ivana bila tek kulturna baština, literatura i nostalgija, ali nikako program za budućnost. Nastojao je oko boljitka svoga grada, veselio se napretku turizma, brodogradnje... Don Ivan je bio istinski intelektualac i do u stare dane pratio je kretanje duha epohe... Vjerovao je u ekumenizam. (...) Iskreno pobožan veselio se svijetu i ljudima, krajolicima, kulturnim tvorevinama... Religiozni doživljaj svijeta isprepleo se kod don Ivana s estetskim. Blagodarom, kakvim ga je Bog stvorio, rado je pomagao... nudio je svoje znanje i svoje knjige« - tako je, uz ostalo, o njemu bio zapisao likovni kritičar Vladimir Rismondo.

»Velik u svojoj jednostavnosti«, zaključuje Ivo Delalle, umro je tiho... u kući na Travarici, okružen svojim ukućanima« 31. siječnja 1962, a pokopan je 2. veljače u Trogiru, »u sjeni čempresa o kojima je često pisao«.